

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jan Chmil
Právní vývoj formy soukromých závětí
Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Právní vývoj formy soukromých závětí* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 106 657 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 7. 6. 2022

Jan Chmil

Poděkování

Rád bych poděkoval mému vedoucímu práce doc. JUDr. et Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., který mě při psaní práce vždy správně směřoval a poskytoval cenné rady ke každé jednotlivé části práce. Díky jeho aktivnímu, věcnému a ochotnému přístupu má tato práce patřičnou úroveň.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1. Institut závěti	10
1.1. Legální definice	10
1.2. Zákonné požadavky na závěti dle platné právní úpravy	11
1.3. Dnešní využitelnost závěti	12
1.4. Historická geneze pojmu testament	13
2. Datování závěti	15
2.1. Datace testamentu v římskoprávním kontextu	15
2.1.1. Počátky testamentu	15
2.1.2. Písemná forma testamentu	15
2.1.3. Problematika dvou nedatovaných testamentů	16
2.1.4. Justiniánova novela č. 107	17
2.2. Datace závěti v období Obecného zákoníku občanského	18
2.2.1. Codex Theresianus a navazující osnovy	18
2.2.2. Obecná východiska Obecného zákoníku občanského	19
2.2.3. Význam § 713-716 OZO	20
2.2.4. Datace závěti v meziválečném období	21
2.3. Datace závěti v OZ 1950 a OZ 1964	23
2.3.1. Historické odůvodnění přijaté úpravy	23
2.3.2. Formalistická úprava datování závěti v OZ 1950	23
2.3.3. Datace závěti v OZ 1964	24
2.4. Datace závěti z pohledu aktuální právní úpravy	26
2.4.1. Neformální pojetí datování závěti v OZ	26
2.4.2. Původní formalistické pojetí datace a závěť pořízená veřejnou listinou	28
2.4.3. Podmínky neplatnosti závěti a závětní obsahové rozpory	28
3. Podpis závěti	31
3.1. Podpis testamentu v římskoprávní úpravě	31
3.1.1. Testamentum scriptum	31
3.1.2. Uvedení podpisu v dalších formách testamentu	31
3.2. Podpis závěti v OZO	32
3.2.1. Podpis závěti v kontextu Codex Theresianus a navazujících osnovách	32
3.2.1. Zákonná úprava holografní a allografní závěti v OZO	33
3.2.2. Forma a lokace podpisu	34
3.3. Podpis závěti v meziválečném období	35
3.3.1. Navrhovaná právní úprava	35

3.3.2. Návrh superrevisní komise	36
3.3.3. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937.....	36
3.4. Právní úprava podpisu závěti v OZ 1950	37
3.4.1 Formalistický přístup právní úpravy.....	37
3.4.2. Podpisy závětních svědků a zůstavitele v kontextu OZ 1950	38
3.5. Podpis závěti v OZ 1964	39
3.5.1 Předrevoluční a porevoluční úprava	39
3.5.2. Zůstavitelův podpis na holografní závěti před novelou č. 509/1991 Sb.	39
3.5.3. Zůstavitelův podpis na holografní závěti po novele č. 509/1991 Sb.....	40
3.5.4. Podpis zůstavitele a závětních svědků na allografní závěti po novele č. 509/1991 Sb.	40
3.6. Podpis závěti v platné právní úpravě.....	41
3.6.1. Historická geneze závětních ustanovení	41
3.6.2. Formy podpisu holografní závěti.....	42
3.6.3 Podpis závětních svědků u allografní závěti.....	42
4. Místo sepsání závěti	44
4.1. Místo sepsání závěti v civilních kodexech	44
4.1.1. Místo sepsání závěti v římském právu a OZO	44
4.1.2. Místo sepsání závěti v OZ 1950, OZ 1964 a OZ.....	44
4.1.3. Místo sepsání závěti jako formální náležitost	45
4.2. Místo sepsání závěti v kontextu ZMPS	45
4.2.1. Platnost jedné závěti napříč právními řády.....	45
4.2.2. Význam § 77 odst. 2 písm. b) ZMPS	46
Závěr.....	47
Seznam použitých zdrojů.....	50
Abstrakt	55
Abstract.....	55
The list of keywords	56

Seznam použitých zkratek

NotŘ – zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

OZ 1950 – zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

OZ 1964 – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

OZO – císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

VN 1937 – Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937.

ZMPS – zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.

Úvod

Závěť lze považovat za jeden z nejvíce využívaných institutů dědického práva. Právní úprava závěti prošla v minulosti řadou podstatných i nepodstatných změn. Stejně jako podmínky nabývání pozůstalosti při dědění ze závěti prošla změnou rovněž samotná forma závěti. V průběhu historie tak byly na zůstavitele kladeny různé nároky formálního rázu. Pro začátek lze uvést problematiku datace závěti. Datum sepsání závěti napříč historickými právními úpravami bylo obligatorní, ale rovněž fakultativní náležitostí každé závěti.

Formální stránku závěti lze rozdělit do několika částí. Za pravděpodobně nejdůležitější náležitost lze považovat písemnou či ústní podobu závěti. Další neméně důležitá náležitost je již zmíněné uvedení data sepsání závěti. Dále ve spojení s formální stránkou závěti je nutné uvést také uvedení místa jejího sepsání a podpis zůstavitele.

Diplomová práce si klade za cíl srovnat formální náležitosti závěti z historické perspektivy tuzemských právních úprav. Diplomová práce se v tomto ohledu zaměřuje na datum pořízení závěti, podpis závěti a místo sepsání závěti. Pro ucelenější pochopení historických souvislostí je však nutné poukázat rovněž na zahraniční právní úpravy, ze kterých předchozí tuzemské právní úpravy vycházely. V tomto kontextu je třeba zmínit Německo či Rakousko. Tyto právní úpravy však nejsou v této diplomové práci rozebírány, avšak současně poskytují možnost dalšího výzkumu předmětného tématu.

Cílem každého pořízení pro případ smrti je rozdělení pozůstalosti mezi dědice zůstavitele. Jinak tomu není ani v případě závěti. Z toho důvodu je nutné posoudit vzájemné propojení autonomie vůle zůstavitele a nutnost kladení formálních požadavků na samotnou závěť. V kontextu obou fenoménů si diplomová práce klade za cíl nalézt optimální rovnováhu mezi těmito protichůdnými požadavky. Takové poznání je bezesporu možné, především kvůli rozličné variaci historických právních úprav. Z hlediska metodologie bude v diplomové práci dominovat komparativní metoda. Ta totiž dokáže co nejobektivněji zhodnotit jednotlivé historické souvislosti v příslušných právních úpravách. Diplomová práce pracuje s výzkumnou technikou v podobě analýzy soudobých právních předpisů, jejich důvodových zpráv a následné aplikační praxe.

Pochopení smyslu a účelu formální stránky závěti následně napomůže detailnějšímu pochopení institutu závěti jako celku. Při zkoumání povinnosti či pouze možnosti uvedení jednotlivých formalit přímo do textu závěti pochopí dotyčná osoba minimálně účel této formální stránky závěti. Následně tak může zhodnotit, zda je například nutné či pouze vhodné

závěť datovat. Je nutné podotknout, že uvedení data sepsání závěti pomůže zmíněnou vůli zůstavitele odhalit přesněji z důvodu, že bude jistý okamžik jejího sepsání.

Proměnu formální stránky závěti bude diplomová práce rozebírat pouze u vybraných historických úprav. V případě některých dějinných období České republiky, potažmo příslušného státního útvaru nacházejícího se na území dnešní České republiky, nejsou tyto právní úpravy z hlediska výzkumu příliš zajímavé. Kupříkladu lze zmínit například období středověku. Z toho důvodu se v diplomové práci budou rozebírat formální náležitosti závěti z období platnosti římského práva, na které bude navazovat až právní úprava OZO. V tomto kontextu diplomová práce popíše také inspirační prameny OZO, tedy *Codex Theresianus* a další navazující předpisy, Hortenovu a Martiniho osnovu. Neméně důležitý právní význam z hlediska formální stránky závěti má rovněž meziválečné období. V něm probíhaly rekonstrukční snahy OZO, kdy finálním výstupem rekonstrukčních prací byl Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937. Předposledními stěžejními právními úpravami budou dva komunistické a postkomunistické kodexy, OZ 1950 a OZ 1964.

Studium vybraných právních úprav ve vztahu k formální stránce závěti pomůže zodpovědět první zmíněnou výzkumnou otázku, tedy jak se postupně vyvíjely formální náležitosti závěti. Již ze základního studia problematiky lze předpokládat, že formální stránka se v průběhu času vyvíjela postupně od formálnějšího pojetí k tomu méně formálnímu. S tím rovněž souvisí i již zmíněná druhá výzkumná otázka, tedy nalezení optimální rovnováhy mezi autonomií vůle zůstavitele a nutností uvedení příslušných formálních náležitostí přímo do textu závěti. Větší důraz bude kladen na výzkum holografní závěti, neboť ta je z hlediska formálních náležitostí pro zvolené téma zajímavější. V určitých právních úpravách však platily totožné formální náležitosti závěti jak pro holografní, tak pro allografní závěť.

Diplomová práce je dělena do několika kapitol. První kapitola bude obsahovat uvedení do problematiky závěti, vysvětlení fenoménu závěti jako celku, její dnešní využitelnost a historickou genezi pojmu testament. V druhé kapitole bude pojednáno o dataci závěti napříč všemi výše uvedenými obdobími. Na dataci závěti navazuje třetí kapitola, ve které bude rozebrána problematika podpisu závěti a to jak z hlediska podpisu zůstavitele, tak podpisu závětních svědků. Diplomová práce bude rozebírat následky absence podpisu, podpis uvedený nikoliv na konci testamentu a jiné výkladové či praktické problémy. Předposlední, třetí kapitola, rozebere problematiku uvedení místa závěti. Uvedení místa sepsání závěti má totiž vliv na příslušnost následného pozůstalostního řízení. S tím nedílně souvisí i problematika závěti sepsané v zahraničí českým státním příslušníkem. Lokace závěti bude rozebírána pouze

v kontextu aktuální právní úpravy, kdy stěžejním předpisem je zákon o mezinárodním právu soukromém z roku 2012.

Stěžejním zdrojem informací budou pro práci primárně soudobé právní předpisy. S tím souvisí rovněž čerpání informací z tehdejší komentářové literatury a soudobé judikatury. Samotná problematika formální stránky závěti je již částečně zpracovaná. Většina odborné literatury se však spíše zabývá aktuální právní úpravou. Diplomová práce tak může poskytnout nové a uspokojivé odpovědi na výzkumné otázky, neboť formální stránce závěti z hlediska historické perspektivy se oproti současné právní úpravě mnoho odborné literatury nevěnuje. Namátkou je nutno vyzdvihnout zdařilou komentářovou literaturu, například klasický a hojně citovaný Komentář k československému Obecnému zákoníku občanskému od Františka Roučka a Jaromíra Sedláčka. Odborné informace bude diplomová práce čerpat rovněž z odborných časopisů či internetových stránek. Na tomto místě lze zmínit například meziválečné rekodifikační snahy OZO.

Téma diplomové práce je pojato skutečně široce a nabízí možnost dalšího výzkumu. Konkrétně lze uvažovat o srovnání historické perspektivy zahraničních právních úprav mezi sebou, kdy díky tomuto zkoumání lze více pochopit inspirační principy těchto jednotlivých úprav. Formální stránka závěti tak může být zkoumána v kontextu ABGB či *Code Civil*. U vybraných právních úprav je možno provést výzkum více do hloubky. Například v případě *Codex Theresianus*, Hortenovy osnovy a Martiniho osnovy, případně také v případě specifických testamentů v období platnosti římského práva.

1. Institut závěti

1. 1. Legální definice

Závěť patří bezesporu k jednomu z nejdůležitějších institutů dědického práva. V průběhu vývoje tohoto institutu napříč různými právními úpravami se význam závěti prakticky nezměnil. Oproti účelu a vymezení závěti se však měnily formální požadavky na závěť kladené příslušnými právními úpravami. Pro začátek je nutné si závěť definovat. Jako jednu z nejvhodnějších definic závěti je možno uvést: „Závěť (poslední pořízení, poslední vůle, testament) je formální, jednostranný, kdykoli odvolatelný projev vůle o tom, komu má v případě pořizovatelovy smrti zanechaný majetek připadnout.“¹ V závěti tak lze spatřovat pořizovací svobodu jednotlivce s možností nakládat se svým majetkem i po jeho smrti. Tato definice ve své podstatě vychází z dřívější právní úpravy přijaté před platností OZ.

Jako odraz historického vnímání a současně reflexi soudobých požadavků je však nutno vycházet z aktuální právní úpravy. V § 1494 odst. 1 OZ nalezneme definici závěti: „Závěť je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Není-li zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná.“

Při porovnání těchto jsou patrné jisté definiční znaky, které se napříč právními úpravami opakují. Jedná se primárně o fakt, že závěť je považována za projevenou vůli zůstavitele. Dalším pojítkem je rovněž možnost odvolatelnosti testamentu, nutnost určení závětních dědiců a rozsah majetku, který má být na základě závěti rozdělen. Zákon definuje závěť jako projev vůle, současně je považována rovněž také za jednostranné právní jednání.² Z toho důvodu musí testament naplňovat znaky platného právního jednání.

Z dnešní perspektivy lze uvést poslední definici závěti: „Závěť je jedním ze zákonem upravených pořízeních pro případ smrti. Závěť je odvolatelný jednostranný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Nejjistějším způsobem pořízení závěti je sepsání závěti notářským zápisem.“³ Tato poslední zmiňovaná citace se jeví jako nejvhodnější, neboť definuje funkční rozsah institutu závěti poměrně široce.

¹ KNAPP, Viktor a kol. *Občanské právo hmotné, Svazek II.* 2. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 493.

² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s. 370. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

³ NOTÁŘSKÁ KOMORA. *Závěť* [online]. Nkcr.cz [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z <https://www.nkcr.cz/sluzby/dedicke-pravo/zavet>.

1.2. Zákonné požadavky na závěti dle platné právní úpravy

Výše byly popsány zákonné požadavky, které musí každá závěť obsahovat. K těmto požadavkům je však nutné uvést některé další náležitosti související kupříkladu s jejím pořízením. Z povahy závěti vyplývá, že text v ní uvedený je projevem skutečné vůle zůstavitele. S tím souvisí i nezastupitelnost zůstavitele při psaní závěti. Při sepisu závěti se zůstavitel nemůže dát nikým zastoupit, a to jak právně, tak fakticky. Tato nemožnost zastoupení plyne z § 1496 OZ. V souladu s tím je rovněž vyloučeno i zastoupení na základě plné moci.⁴ Závěť je jednostranný projev vůle, z toho důvodu závětním dědicům na základě případně zrušené závěti nevzniká žádný právní nárok na vydání pozůstalosti.

S nemožností zastoupení zůstavitele bezprostředně souvisí § 1497 OZ. Dle něj totiž „*Zůstavitel musí svou vůli projevit tak určitě, že nestačí, aby jen přisvědčil návrhu, který mu byl učiněn.*“ Zákon zde zdůrazňuje projev vůle zůstavitele jako jednu z podstatných znaků závěti. Je tak například vyloučena možnost sepsání závěti jinou osobou, kdy zůstavitel tuto závěť následně pouze podepíše bez znalosti jejího obsahu. Zůstavitel si musí být vědom obsahu závěti, o kterém učinil sám dobrovolné rozhodnutí bez nátlaku, výhrůžek či jiných skutečností způsobilých ovlivnit obsah závěti.

Zůstavitel při pořizování závěti musí výslovně určit dědice pozůstalosti, v ideálním případě uvedením jména, rodného čísla a bydliště. Tomuto tématu se v minulosti věnovala rovněž judikatura, která připustila i benevolentnější výklad jednoznačné identifikace dědice. Pakliže zůstavitel neidentifikoval jednoznačně závětní dědice a současně lze tyto osoby jinak identifikovat, neznamena tato vada neplatnost závěti jako celku.⁵

Za poslední zákonný požadavek na závěť je považován rozsah závěti, tj. označení majetku, který mají dědicové v následném pozůstalostním řízení nabýt. V případě neurčení dědického podílu platí dle § 1500 odst. 1 OZ vyvratitelná domněnka, že mají dědicové právo na pozůstalost rovným dílem. Nepřesné vymezení závětní pozůstalosti v praxi způsobuje často řadu výkladových problémů. Pokud tak například zůstavitel odkázal nemovitý majetek, ze kterého plynou pravidelné výnosy, s největší pravděpodobností zůstavitel zamýšlel, aby se předmětný dědic stal rovněž dědicem těchto výnosů. Nelze tak přijmout argument, že zůstavitel zamýšlel, aby se dědic stal výlučně vlastníkem pouze nemovitosti bez výnosů.⁶

⁴ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In: DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 78.

⁵ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 2002, sp. zn. 24 Co 297/2002.

⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 4136/2011 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

Nad rámec těchto popsaných zákonných požadavků musí každá závěť splňovat obecné náležitosti právního jednání vymezené v první části OZ.⁷ Testament tak musí být sepsán bez cizího nátlaku, bez psychické či fyzické výhrůžky, prostý omylů a také svou formou musí být srozumitelný.

Zákonné požadavky na závěť jsou společné pro všechny rozebírané právní úpravy v této diplomové práci. Spolu obecnými požadavky na právní jednání stanovené v OZ má však závěť rovněž své náležitosti formálnějšího charakteru. Právě tyto formální náležitosti však prošly historicky podstatnými změnami, z toho důvodu jsou předmětem jednotlivých kapitol této diplomové práce. Připodobnění rozebíraných institutů k formálním náležitostem diplomová práce neztotožňuje s výslovným významem slova formální, nýbrž se jedná pouze o aplikační pojmenování daných institutů.

Právní nauka a praxe pro dataci, podpis a místo sepsání závěti nezná odpovídající společné nadřazené pojmenování. Nejblíže se tak pro tyto náležitosti závěti hodí pojmenování formální stránka závěti. Pokud by byl připuštěn formální význam těchto institutů, například v případě datace závěti by byl vyloučen jakýkoliv výklad uvedeného závětního data.⁸ V textu této diplomové práce tak bude pro datum závěti, závětní podpis a místo sepsání závěti používáno společné nadřazené pojmenování formální stránka závěti, případně formální náležitosti závěti.

K výše uvedenému lze z odborné literatury uvést příklad, podle kterého: „...*nebyla-li dodržena předepsaná forma, testament byl neplatný.*“⁹ Předmětná literatura vymezuje formu závěti jako závěť řádnou a mimořádnou. Každá z těchto forem závěti má dále také své zákonné náležitosti. Rovněž komentářová literatura pracuje s pojmem formální náležitosti závěti. Hovoří v tomto kontextu o závětním podpisu.¹⁰

1.3. Dnešní využitelnost závěti

Vzhledem k nízkým nárokům na její formální stránku se závěť řadí mezi často využívané instituty pořízení pro případ smrti. I v dnešní době tomu není jinak. Z dat Notářské komory České republiky lze vyčíst vzrůstající trend sepisování závětí. Ke konci roku 2017 jich

⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., s. 370.

⁸ NĚMCOVÁ, Drahomíra. Závěť a její datace. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 25, č. 4, s. 722.

⁹ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. 1. díl*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 268.

¹⁰ MUZIKÁŘ, Ladislav. In: ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1253.

tak bylo sepsáno či zaevidováno bezmála 20.000.¹¹ Notáři zvýšený zájem o sepisování závětí registrují hlavně v období Dušiček. Pro srovnání, v roce 2015 Notářská komora České republiky evidovala 17.300 závětí. S každým rokem se tak počet sepsaných závětí zvyšuje.

Uvedený počet sepsaných závětí rovněž platí pouze pro závěti zapsané v centrální evidenci. Nad rámec toho lze předpokládat řadu závětí, které zůstavitelé ponechávají bez zapsání do centrální evidence. Tyto závěti však nemusejí být ani předmětem posuzování v pozůstalostním řízení, neboť je v konečném důsledku příslušný notář nebude schopen nalézt. V současné době však nelze odhadnout, kolik takových závětí skutečně existuje.

1.4. Historická geneze pojmu testament

Pro úplnost je nutné vymezit v jazykových souvislostech vývoj pojmu testament. Historická i aktuální právní úprava totiž ne vždy pracovala výhradně s pojmem testament či závěť. V dobách platnosti římského práva se pro probíraný právní institut veskrze používalo pojmu *testamentum*.¹² Toto označení se tak ve své podstatě dochovalo až dodnes. V českých zemích se institut závěti zpočátku nazýval kšaft.¹³ Pojem kšaft se však neužíval v popisovaných dějinných obdobích této práce. Pojmenování kšaft se užívalo hlavně v období českého zemského práva, potažmo českého městského práva. V těchto dějinných obdobích byl institut závěti upraven mimo jiné v knize Tovačovské.¹⁴ Pro institut závěti se ale po roce 1849 vžil výhradně pojem závěť.¹⁵ Pojem testament byl oproti závěti přejat německým jazykem z latiny.¹⁶ To vyplývá z textu německých či rakouských právních předpisů, soudobých i minulých.

Z uvedeného tedy vyplývá, že pojem testament by se měl využívat v případě odkazu na římskou právní úpravu, případně ve zmínkách o ABGB či obdobné právní úpravě. Naopak v případě OZO a následujících právních úprav je třeba pracovat s pojmem závěť. Pro úplnost je nutno dodat, že nelze bez dalšího ztotožnit pojem závěť s porízením pro případ smrti. V souladu s § 1491 OZ platí, že za porízení pro případ smrti se považuje závěť, dědická smlouva

¹¹ NOTÁŘSKÁ KOMORA. *Na Dušičky pravidelně stoupá zájem o závěti. Jejich počty narůstají i meziročně* [online]. Nkr.cz, 6. 11. 2018 [cit. 28. 11. 2021]. Dostupné z: https://www.nkr.cz/vasi-notari/detail/239_550-na-dusicky-pravidelne-stoupa-zajem-o-zaveti-jejich-pocty-narustaji-i-mezirocne.

¹² Digesta s pojmem *testamentum* pracují ve svém textu pravidelně. Jako příklad lze uvést D. 50. 16. 202. Dostupné z <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-50.htm#16>.

¹³ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 319.

¹⁴ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 87.

¹⁵ RŮŽIČKA, Vladimír. Vědecké zpracování české právní terminologie, zvláště v 19. století. *Právněhistorické studie*, 1957, roč. 3, s. 147.

¹⁶ PETIOKY, Viktor. Německo-český slovník právní terminologie z roku 1850. *Naše řeč*, 1994, roč. 1994, č. 5, s. 256, 261.

a dovětek. Pro právní úpravu dědické smlouvy či dovětku platí odlišná pravidla jako pro závěť. Pořízení pro případ smrti je tak nadřazené pojmenování pro závěť, dědickou smlouvu a dovětek.

2. Datování závěti

2.1. Datace testamentu v římskoprávním kontextu

2.1.1. Počátky testamentu

V římském právu je věnován dědickému právu poměrně velký prostor. Neméně se tak římská právní úprava dědického věnuje i jednotlivým dědickým titulům. Co se týče formy závěti, v nejstarších dobách se testament pořizoval ústně. Nejdříve před shromážděním, kdy nebyly téměř žádné požadavky na formu a stačilo před tímto shromážděním pouze učinit ústní prohlášení. Takový testament byl nazýván *testamentum calatis comitiis*.¹⁷ Jelikož se jednalo o ústní testament, neexistoval požadavek na uvedení data sepsání takového testamentu.

Takové testamety však nejsou příliš efektivní, neboť s sebou přináší praktické nedostatky v podobě nutnosti dostavit se na shromáždění a také nemožnost anonymizovat předem pozůstalost či testamentární dědice. V nejstarších dobách bylo také nutné, aby zůstavitelovo prohlášení shromáždění svým usnesením potvrdilo.¹⁸ Tato skutečnost tak do jisté míry omezovala autonomii vůle zůstavitele. Co se týče faktických požadavků na formu jednání, přesněji sepsání testamentu, v tehdejší době se k uzavírání testamentu přistupovalo ryze formálně.¹⁹

Později se testament zřizoval tím, že zůstavitel převedl na dědice odkazovaný majetek s podmínkou, že tento převod nabude účinnosti až smrtí zůstavitele. Při tomto obřadu pak zůstavitel pronesl řeč, jíž dával najevo svou vůli. Testament vytvořený ústním prohlášením se tak dostal do širšího povědomí a užíval se v době klasických právníků. Obsah testamentu však stále musel být znám všem přítomným osobám.²⁰

2.1.2. Písemná forma testamentu

Z ústní formy závěti se později vytvořila forma písemná, *testamentum scriptum*. Ta již byla přísnější, co se týče nároku na její pořizování než dříve užívané ústní testamety. Sám zůstavitel nemusel daný testament sepsat, stačilo, že pronesl svou vůli, aby tato listina (dříve i např. desky potažené voskem a do nich vyryté) se stala jeho testamentem. Tohoto aktu muselo být po celou dobu přítomno 7 svědků, kteří tuto skutečnost stvrdili svou pečeti a připsáním

¹⁷ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: Právník, 1932, s. 634.

¹⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 994.

¹⁹ Uvedená shromáždění se například konaly pouze dvakrát do roka a to nehledě na požadavek zůstavitele, v předem určených termínech.

²⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: Josef Vančura, 1923, s. 445.

svého jména k dané listině.²¹ Existovalo více možných způsobů pořízení testamentu pro určité speciální situace, např. na venkově stačilo svědků 5, nebo v případě kdy propukla nakažlivá nemoc, nemuseli být všichni svědkové přítomni současně.²² Další výhodou je, že zde již zůstavitel mohl utajit obsah testamentu. Přítomní svědci pouze osvědčili, že zůstavitel skutečně testament sepsal. Pro úplnost lze dodat, že tehdejší právní úprava nekladla na tuto formu testamentu přílišné formální nároky, které by měly spojitost s uvedením data sepsání testamentu. O datování testamentu tak v tomto období nelze vést diskusi.

Zajímavé je, že ačkoliv byla právní úprava testamentu a obecně pořízení pro případ smrti široce a na svou dobu kvalitně zpracována, nevyžaduje až na jednu níže uvedenou výjimku uvedení data, kdy byl testament sepsán. Tehdejší zákonodárci a právníci římské říše nepovažovali uvedení data sepsání testamentu za podstatnou náležitost. Pro úplnost je nutno dodat, že písemný testament mohl být zřízen jako allografní i holografní.

Lze si však představit situaci, kdy zůstavitel sepiše první testament a pak se rozhodne, že sepiše druhý. Co se stane s prvním testamentem, bylo upraveno v Justiniánských institucích. Dle nich testament, jež nabyl platnosti později, ruší dříve pořízený testament.²³ Tak se dělo i za situace, kdy zůstavitel prohlásil v novém testamentu, že si přeje ponechat v platnosti dřívější testament. Taková situace se jeví jako zbytečně přísná a omezující autonomii vůli zůstavitele. Původně šlo zrušit starší testament pouze testamentem novým. S postupem času v době za císaře Justiniána byl tento koncept překonán a testament šlo zrušit jakýmkoliv neformálním způsobem.²⁴

2.1.3 Problematika dvou nedatovaných testamentů

Římská právní úprava také muselo reagovat i na situace, kdy zůstavitel sepsal dva nedatované testamety. Po vytvoření jednoho testamentu se původní testament po čase zapomene a pořídí se tak nový, aktuální testament. Po smrti zůstavitele se nalezne jak první, tak i druhý testament. Bez data pořízení testamentu a výpovědi svědků nelze určit, který z testamentů byl pořízen dříve. Pravidlo, že novější ruší starší tedy užít nelze. Prof. Vančura ve své publikaci uvádí: „*Nelze-li pořad dvou nebo několika testamentárních listin zjistiti, nabudou platnosti všechny vedle sebe, jakoby byly napsány v jedné listině.*“²⁵ Pravidlo spojení testamentů

²¹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 995.

²² HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 995.

²³ BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010, s. 161.

²⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 288.

²⁵ VANČURA: *Úvod do studia soukromého...*, s. 464.

se tak užije pro všechny zůstavitelovy nalezené testamety. To však platí potud, pokud si oba testamety obsahově neodporují.

Opačná situace nastává ve chvíli, kdy si jednotlivé testamety vzájemně obsahově odporují. Obsahují například ustanovení, která např. zůstávají jednu věc dvěma různým dědicům. V digestech (Dig. 50, 17, 12) se uvádí, že testament zůstavitele by měl být vykládán dle nejlepší vůle zůstavitele.²⁶ K tomu je nutné dodat, že uvedené pravidlo obsahuje rovněž aktuální právní úprava českého právního řádu v § 1494 odst. 2 OZ. Těžko se ale v tomto případě bude posuzovat to, co zůstavitel skutečně chtěl, neboť nemusíme znát okolnosti, které ho vedly k sepsání závěti.

Poté již bylo právníků, aby došli ke správné interpretaci jednotlivých ustanovení, které by vycházeli jednak z vůle zůstavitele a jednak byly i rozumné.²⁷ V tehdejší právní úpravě tak absentovalo konkrétní ustanovení řešící obsahovou kolizi dvou nedatovaných testamentů. V kontextu římského práva se tak datace jeví jako poměrně užitečný institut. V tehdejší době bylo totiž podstatně horší jakékoliv dokazování rozhodných skutečností pro určení platnosti či neplatnosti konkrétního testamentu.

2.1.4. Justiniánova novela č. 107

Testament dle římského práva nemusel obsahovat uvedení data jeho sepsání. Tento požadavek byl zaveden pouze v Novele číslo 107 za císaře Justiniána, a to pro jednu formu testamentu, tzv. *testamentum parentis inter liberos*. Zmíněná novela se zabývá upravením formální povinnosti připojit k testamentu podpis a datum sepsání v případě, že zůstavitel zůstává majetek ve prospěch svých dětí nebo dalších potomků v řadě přímé, které musel jmény v testamentu označit a připsat jaký podíl jim zůstává. Datum v případě *testamentum parentis inter liberos* musel být napsán formou slov, nikoliv čísel.²⁸ V tomto konkrétním případě nebylo potřeba svědků a stačila listina sepsaná vlastní rukou zůstavitele.²⁹ Je tak možno hovořit o holografním pojetí testamentu.

Pro interpretaci výše uvedeného lze odkázat na část textu kapitoly první této Novely 107 z anglického překladu od S. P. Scotta: „*Z požadavku, aby bylo vše jasné a správně řečené (jelikož je pro právo odpovídající, aby bylo jednoznačné a pochopitelné, především v případě*

²⁶ D. 50. 17. 12., z anglického překladu od S. P. Scotta. Dostupné z <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-50.htm#17>.

²⁷ DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS de BÉRIER, Franciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské. Základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 128.

²⁸ ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt*. I-III. Praha: Právníká jednota, 1886, s. 144.

²⁹ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo*, s. 279.

*zůstavitelovi dispozice s majetkem po jeho smrti v závěti), tímto nařizujeme, že každý kdo umí psát a chtěl by rozdělit svůj majetek svým potomkům, musí při sepisování napsat datum a svůj podpis; dále musí napsat jména svých dětí vlastní rukou a poté musí uvést podíly, které zůstává svým dědicům tím, že je celé popíše, přičemž nelze tak učinit tím, že je označí podíly pouze číslicemi; to proto, aby bylo jasně vědět, kdo dostane jaké podíly bez pochybností.*³⁰

Z výše uvedeného tak vyplývá, že testament v římském právu neměl za obligatorní náležitost datum, vyjma posledně zmiňovaného případu. Přestože nebyla nutnost na testament připsat datum jeho sepsání, nic nebránilo tomu datum připojit pro možnost lepší identifikaci poslední vůle zůstavitele. Římští právníci se však dobře vypořádali se situacemi, kdy se objevily např. dva testamentsy od jednoho zůstavitele. Datum sepsání šel totiž vyvodit i z jiných formálních nároků, byť takové prokazování mohlo být v tehdejší době složitější. Zde lze odkázat výše zmíněný *testamentum scriptum*. Jednotliví svědci tak případně mohli po smrti zůstavitele potvrdit či naopak vyvrátit datum sepsání testamentu. Přesto neexistovala výslovná úprava kolize dvou nedatovaných testamentů.

Nad rámec výše uvedených druhů testamentu v římském právu existovala řada dalších typů testamentu, ty však nebudou předmětem této práce, neboť se svou formou výrazně neliší od všech výše zmiňovaných. V konečném důsledku se neliší ani z hlediska uvedení data sepsání konkrétního testamentu.

2.2. Datace závěti v období Obecného zákoníku občanského

2.2.1. Codex Theresianus a navazující osnovy

Před popisem datace závěti v OZO je však nutné porozumět jeho inspiračním principům. V tomto případě je nutno zmínit *Codex Theresianus* a jeho nástupci, Hortenova a Martiniho osnova. Tyto předpisy, mimo jiných zahraničních právních předpisů, sloužily jako inspirační zdroj pro finální znění OZO.³¹ Z hlediska výkladu datace závěti však *Codex Theresianus* neobsahuje žádné ustanovení, které by dataci považovalo za obligatorní náležitost. Z uvedeného lze tedy dovozovat, že při jeho tvorbě se ve své podstatě pokračovalo po vzoru římské právní úpravy, která nepovažovala dataci za obligatorní náležitost závěti. Ani navazující Hortenova osnova nestanovila datum závěti jako obligatorní náležitost. V Hortenově osnově však nalezneme základ budoucího § 713-716 OZO, tedy klíčového ustanovení pro aplikaci

³⁰ Novela 107 z anglického překladu S. P. Scotta.

³¹ HORÁK, Ondřej. Schenkung auf den Todesfall (Darování pro případ smrti). *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 42.

datace závěti. Jedná se konkrétně o II. Knihu, 15. kapitolu, § 13. Dle předmětného ustanovení totiž pozdější závěť nahrazuje tu dřívější.³² Obě zmíněné úpravy mohou sloužit jako teoretické inspirační východisko, ani jedna však nebyla doslovně přejata v rámci dalších právních úprav, neboť *Codex Theresianus* i Hortenova osnova jsou poměrně strohými úpravami.

Odlišnou se právní úpravou však z hlediska datace závěti je Martiniho osnova. V II. Části, 11 kapitole, § 30 se stanoví: „*Wer schriftlich und ohne Zeugen testiren will, der muß das Testament oder Codicill eigenhändig schreiben, den Tag, das Jahr, den Ort darunter fetzen, sich mit seinem Vornamen und Geschlechtsuamen unterzeichnen, endlich ein Petschaft, Siegel oder ein anderes Zeichen beidrücken*“³³ Uvedené ustanovení se týká holografní závěti, kdy zůstavitel musí uvést datum a místo sepsání závěti. V historickém kontextu se tak jedná o druhý případ obligatornosti datace závěti. Martiniho osnova se tak co do datace odchýlila od předchozích osnov.

2.2.2. Obecná východiska Obecného zákoníku občanského

Právní úprava závěti v OZO ve srovnání s římskou právní úpravou a výše popsanými úpravami prošla významným vývojem. OZO lze již považovat za moderní právní předpis, který reflektoval soudobé aspekty. Vymizely tak specifické případy typů testamentů upravené římským právem. V režimu § 577 OZO mohl zůstavitel pořídit závěť před soudem i mimo soud, co do formy pak písemně i ústně.

Obecný zákoník občanský opět neklade jako obligatorní znak závěti její dataci. Historická ustanovení Martiniho osnovy jakožto nejmladšího předchůdce OZO však původně počítala s obligatorním uvedením data závěti. K této problematice se vyjadřuje ve své publikaci Julius Ofner. Stěžejním argumentem zavedení fakultativnosti data sepsání závěti má být mimo jiné fakt, že lidé na venkově nejsou znalí formálních náležitostí závěti. V takovém případě není třeba klást na poslední pořízení vysoké nároky co do formálnosti. Opačný výklad by vedl k neplatnosti velké části soudobých soukromých závětí.³⁴ V § 578 OZO se uvádí: „*Kdo chce pořizovati písemně a beze svědků, musí napsati závěť nebo dovětek vlastní rukou a vlastní rukou podepsati svým jménem. Připojiti den, rok a místo, kde se poslední vůle zřizuje, není sice nutno, ale je radno pro zamezení sporů.*“ Právní úprava OZO, stejně jako v římském právu, považuje datování závěti znovu za fakultativní náležitost. Za zmínku stojí také předepsaný formát datace

³² HARRAS-HARRASOWSKY, Philipp. *Der Codex Theresianus und seine Umarbeitungen*. Bd. IV. Wien: C. Gerold's Sohn, 1886, s. 245.

³³ HARRAS-HARRASOWSKY: *Der Codex Theresianus...*, s. 124.

³⁴ OFNER, Julius. *Der Ur-Entwurf und die Berathungs-Protokolle des Oesterreichischen Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*. Bd. I–II. Wien: A. Hölder, 1889, s. 385.

závěti, tedy uvedení dne a roku sepsání závěti. V tomto ohledu však nelze vykládat dané ustanovení doslovně a za datovanou závěť se bude pravděpodobně považovat i taková, která se bude odchylovat od uvedeného datového formátu.

Zákon nicméně působí preventivně vůči budoucím sporným situacím ohledně platnosti závěti, a proto dataci alespoň takto zmiňuje. Právní úprava zohledňuje autonomii vůle zůstavitele a neklade velké formální nároky na poslední vůli. Apel zákonodárce na uvedení data a místa sepsání závěti má význam hlavně vzhledem k § 713-716 OZO.³⁵ Nutno však zmínit, že sama odborná literatura považuje uvedení dne, roku a místa za nepodstatnou náležitost posledního pořízení.³⁶ Lze se tak domnívat, že zákonodárce i odborná veřejnost již v této době datování závěti naznala za náležitost, která by neměla být stanovena jako obligatorní. Tato právní úprava se rovněž stala inspiračním zdrojem pro aktuální právní úpravu.

2.2.3. Význam § 713-716 OZO

Jak již bylo nastíněno, úprava OZO dataci vnímá důležitou hlavně ve vztahu k § 713-715 OZO. Úprava těchto ustanovení se dotýká situace, kdy zůstavitel sepíše po pořízení závěti závěť novou. Podle § 713 OZO nová závěť zrušuje závěť dřívější, pokud zůstavitel neurčil něco jiného. K tomuto komentářová literatura dále uvádí, že aby starší závěť skutečně byla zrušena tou novější, musí nová závěť být platná a současně prokazatelně sepsána později než původní. Takový závěr přímo vyplývá i z textu zákona a ve své podstatě ho lze i logicky odůvodnit, avšak poskytuje výkladové problémy popsané níže.

Soudobá právní úprava by se totiž v tomto ohledu dala považovat za příliš formalistickou. Lze si tak představit situaci, kdy zůstavitel sepíše první závěť, za blíže nespecifikovanou dobu druhou, přičemž obě jsou obě datované a platné a hlavně pořizují o rozdílné pozůstalosti. V následujícím pozůstalostním řízení tak při použití § 713 OZO automaticky starší závěť pozbyla platnosti a majetek v ní vymezený se přesunul do režimu dědění dle zákonné dědické posloupnosti. Za prvek autonomie vůle je nutno považovat možnost zůstavitele rozhodnout o platnosti původní závěti, kdy však toto přímo z textu zákona nevyplývá. Soudobá judikatura však výkladové problémy objasnila. Podle tehdejšího práva tedy rušila nová závěť tu starou pouze, pokud se od ní obsahově odchylovala.³⁷

³⁵ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. Praha: Všehrad, 1937, s. 23.

³⁶ ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 113.

³⁷ Rozhodnutí Československého Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 1941, sp. zn. R I 456/41 (23/1941-1942, Sb. soud. rozh.).

Tomuto výkladovému problému se věnuje i tehdejší komentářová literatura. Podle ní je totiž nutné posoudit, zda § 713 OZO lze vykládat tak, že nová závěť bez dalšího ruší tu starší. Současně však uvádí, že takové vnímání je proti zásadám tehdejšího dědického práva, kdy absolutně popírá autonomii vůli zůstavitele. Uvedený formalistický výklad by se tak měl užívat výhradně v situacích, kdy bude zůstavitelova vůle pochybná.³⁸

Odlišná situace nastává ve chvíli, kdy ani na jedné závěti nebyl uveden den, měsíc a rok. Z hlediska řešení sporů o datum sepsání jednotlivých pořízení pro případ smrti je důležité ust. § 715 OZO: „*Nelze-li rozhodnouti, která závěť nebo dovětek jest pozdější, platí obě, pokud mohou vedle sebe obstáti, a užije se předpisů daných v hlavě o společném vlastnictví.*“ Duplicita závětí sama o sobě neplatnost pořízení pro případ smrti nevyvolává bez dalšího pouze za předpokladu, že nejsou datované.³⁹ Platnost závěti se tak v těchto případech posuzuje podle částí, které si neodporují. Sporné body pořízení jednoduše neplatí. Je tedy nutno hledat rovnováhu mezi právní jistotou dědiců a vůli zůstavitele. K tomu je však nutné dodat, že datace závěti lze zjistit ze skutkových okolností v souvislosti s jejím sepsáním. Kupříkladu tak mohou napomoci svědecké výpovědi závětních svědků. V úvahu přichází také zjišťování datace závěti dle stáří inkoustu.⁴⁰

Řešení kolize dvou a více nedatovaných závětí nastíněná v OZO co nejvíce zohledňuje poslední vůli zůstavitele, přičemž spravedlivě balancuje mezi chráněnými právními instituty. Takto lze tuto problematiku bez dalšího použít pouze na dvě nedatované závěti. Bylo by tedy logické, aby i v případě datovaných závětí byly platné automaticky obě. Pokud by mezi nimi vzniknul spor o rozdělení pozůstalosti, nová by pochopitelně způsobila neplatnost té původní. Vzhledem k citované literatuře je možno uzavřít, že uvedené platí i pro dvě datované závěti. Tato právní úprava kolize dvou nedatovaných závětí by tak mohla nepochybně být inspirací pro současnou právní úpravu. Ta ji však nepřejala, kdy v současné právní úpravě způsobuje vzájemný obsahový odpor neplatnost závěti.

Stejně pravidlo o vzájemném vylučování odporujících se ustanovení uplatňuje tehdejší právní úprava v § 714 OZO pro dovětky.

2.2.4. Datace závěti v meziválečném období

³⁸ KRČMÁŘ: *Právo občanské*, s. 35.

³⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 307.

⁴⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 32.

Hlavním důvodem pro rekodifikaci dědického práva v tehdejší době byl tzv. právní dualismus. V českých zemích platil dosavadní ABGB, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi různé jiné speciální zákony, kupříkladu zák. čl. XVI/1876. Bylo třeba tedy sjednotit dosavadní rozdílnou úpravu.⁴¹ Práce na novém občanském kodexu započaly, vyjma organizačních činností, rokem 1920. Práce se ujali významní čeští a slovenští civilisté, kupříkladu prof. Krčmář, či prof. Svoboda.

Z vládních návrhů plynulo, že dědické právo nedostalo velkých změn. Z neznámých důvodů dokonce subkomitét pro dědické právo nevedl zápisy z jednání.⁴² Faktem zůstává, že dědické právo obecně a úžeji datace závěti včetně jejích dalších náležitostí, byla pojatá kvalitně. Dědické právo v širokém slova smyslu v komparaci Vládního návrhu a původního OZO vyjadřuje letitou stálost. Jediný vážný problém nastal pouze ve sjednocování uherské a rakouské úpravy. Ta uherská totiž vycházela z tradičního pojetí větvení majetku v rámci rodiny, kdy primární účel dědického práva byl zajištění potomků zůstavitele.⁴³

Problém nastal právě v posouzení formalistického pojetí datace holografní závěti. V návrhu subkomitétu z roku 1924 se stanoví: „*Kdo chce pořizovati písemně beze svědků, napíše závěť nebo dovětek vlastní rukou, opatří písemnost vlastnoručně udáním místa, dne, měsíce a roku sepsání, jakož i svým podpisem na konci. Je-li pořizení složeno z několika listů, musí býti buď spojeno tak, aby nebylo nebezpečí podvrhu, anebo musí býti každý list zvláště podepsán.*“ Jedná se tak o další případ obligatorního uvedení data sepsání závěti.⁴⁴ Důvodem má být zvýšení věrohodnosti závěti v tom smyslu, že nikdo následně nemůže změnit platnost takto sepsané závěti. Z toho by pravděpodobně vznikaly četné problémy v podobě dokazování platnosti poslední vůle, jako například přepisování čísel, a to buď samotným zůstavitelem dodatečně, nebo jinou osobou.

V návrhu subkomitétu se dále rozebírá problematika uvedení chybného data v závěti: „*přičemž by arci nebylo na újmu, platnosti, kdyby snad datum bylo chybné.*“⁴⁵ Je tak na místě otázka, proč klade tato úprava datum sepsání závěti jako obligatorní náležitost, pokud špatně datovaná závěť nezpůsobuje neplatnost závěti.

⁴¹ DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 9.

⁴² SALÁK, Pavel jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 20.

⁴³ SALÁK: *Historie osnovy občanského...*, s. 88.

⁴⁴ SVOBODA, Emil. *Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, s. 20.

⁴⁵ SVOBODA: *Návrh subkomitétu pro revisi...*, s. 21.

Po sepsání návrhů jednotlivých subkomitétů začala pracovat superrevizní komise. Jejím úkolem bylo spojit práci všech pěti subkomitétů a zhodnotit jejich připomínky.⁴⁶ Co se týče datace závěti, superrevizní komise se názorově rozešla s dědickým subkomitétem a dataci závěti navrhla jako fakultativní náležitost. K tomu výslovně uvádí: „*K doporučení občanského zákoníka co do datování se připojuje podle návrhu subkomitetu i doporučení co od sešití volných listů posledního porřízení.*“⁴⁷ Po vzoru OZO tak apel na datování závěti měl pouze doporučující charakter.

Výsledkem práce superrevizní komise bylo konečné vydání Vládního návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937. Tento návrh ve své podstatě po vzoru OZO nakonec přijal v § 415 dataci závěti jako fakultativní náležitost.⁴⁸ Naneštěstí, vlivem složité politické situace zmiňovaný VN 1937 nebyl nikdy přijat. Stal se však předlohou pro Zákon o všeobecném právu soukromém z roku 1946.⁴⁹ Přesto lze shrnout, VN 1937 byl nepochybným inspiračním zdrojem pro současnou právní úpravu.

2.3. Datace závěti v OZ 1950 a OZ 1964

2.3.1 Historické odůvodnění přijaté úpravy

Z historického hlediska je na místě zmínit, že na novou kodifikaci občanského práva, tedy na OZ 1950, měla výrazný vliv politická změna poměrů mezi lety 1949-1950, což mělo za následek velmi malou návaznost na ABGB.⁵⁰ Z původního velmi dobře propracovaného OZO přijali zákonodárci tehdejšího režimu OZ 1950, který „*byl přizpůsoben novým společenským poměrům a pochopitelně ovládn marxistickou ideologií*“⁵¹ Cílem této právní úpravy bylo přizpůsobit jednotlivé instituty tehdejší politickému vnímání reality. Z toho vyplývá určitá strohost a formálnost jednotlivých institutů občanského práva. Na OZ 1950 ideologicky i chronologicky navazoval OZ 1964. Ten se svou povahou nikterak výrazně nelišil od původního OZ 1950.

2.3.2. Formalistická úprava datování závěti v OZ 1950

⁴⁶ *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh superrevizní komise. Díl I. Text zákona. Díl II. Důvodová zpráva.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931, s. 11.

⁴⁷ *Zákon, kterým se vydává...*, s. 163.

⁴⁸ *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník.* Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, s. 89.

⁴⁹ DADUOVÁ, HORÁK: *Nové dědické právo...*, s. 10.

⁵⁰ SALÁK, Pavel, jr. Datace závěti z historické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2018, roč. 26, č. 3, s. 487.

⁵¹ PĚCHA, František. Zažil jsem tři občanské zákoníky. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 52.

OZ 1950 stanovil, že je v závěti nutné uvést den, měsíc a rok, ve kterém k sepsání došlo. Z důvodové zprávy je patrné, že cílem zákonodárce bylo především upravení právní bezpečnosti. Zavedení povinnosti uvedení data tak mělo zpřehlednit především situace, kdy došlo k sepsání několika závětí jedním zůstavitelem.⁵² Důvodová zpráva k § 541 OZ 1950 výslovně uváděla: „*Od dalších formalit, totiž od udání místa, kdy byla závěť sepsána, bylo upuštěno, neboť k zamezení sporů stačí, bude-li v závěti přesné datum.*“⁵³ Vyskytl se však problém, kdy od čistě původně praktického záměru uvedení data došlo k přístupu až formalistickému. V případě neuvedení přesného data nastávala u závěti její neplatnost.⁵⁴

Stejně se postupovalo v případě, kdy testament neobsahoval žádné datum. Negativní dopady formalistického vnímání závěti se promítly i do soudního rozhodování. Pokud tak závěť neobsahovala všechny důležité formální náležitosti stanovené § 541 a 542 OZ 1950, posoudil ji soud jako neplatnou.⁵⁵ Je však nutno zmínit, že i neplatná závěť má v pozůstalostním řízení důležitou roli. Může totiž napomoci ke zjištění skutečné vůle zůstavitele v případě výkladových problémů u jiné závěti. Z toho důvodu je nutné brát v potaz i výklad neplatné závěti. Výše uvedenými kroky však také docházelo k popírání testamentární dědické posloupnosti.

2.3.3. Datace závěti v OZ 1964

Stejně jako v OZ 1950 je v OZ 1964 požadavek na dataci závěti, tedy na uvedení dne, měsíce a roku, stanoven jako obligatorní náležitosti. Tato podmínka vyplývá z § 476 odst. 2 OZ 1964: „*K platnosti závěti napsané vlastní rukou je třeba, aby ji zůstavitel podepsal a uvedl v ní den, měsíc a rok, kdy ji podepsal.*“ Rozdíl mezi právními úpravami OZ 1950 a OZ 1964 je tedy v jasném vymezení, že datum označuje nikoliv okamžik sepsání závěti, ale okamžik, kdy došlo k jejímu podepsání.⁵⁶

Novelou č. 509/1991 Sb. poté došlo k rozšíření tohoto požadavku na všechny závěti, a to v reakci na umožnění zřídit závěť jak holografní, tak allografní. Absencí požadavku *unitas actu*, tedy nutnosti časové a místní jednoty aktu, došlo k tomu, že bylo možné závěť sepsávat i delší dobu. Podmínkou však je, aby se datum, které je v závěti uvedeno, shodovalo s datem, kdy byla závěť podepsána.⁵⁷

⁵² FIALA Roman, BEEROVÁ, Kamila, DRÁPAL, Ljubomír. In: DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo*. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 93.

⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, s. 304. Dostupné z: https://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm.

⁵⁴ NĚMCOVÁ: *Závěť a její...*, s. 719.

⁵⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 12. 1956, sp. zn. Cz 643/56 (č. 78/1957 Sb. NS).

⁵⁶ MIKEŠ, Jiří, FIALA, Roman. In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1442.

⁵⁷ ŠVESTKA, SPÁČIL, ŠKÁROVÁ, HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1442.

Městský soud v Praze ve svém rozhodnutí 24 Co 181/197 uvádí, že i po této novelizaci občanského zákoníku, provedené zákonem č. 509/1991 Sb., platí, že forma vlastnoručně pořízené závěti je dodržena jen tehdy, bylo-li také datum závěti jako nedílná obsahová součást ve smyslu § 476 odst. 2 OZ 1964 připojena vlastní rukou pořizovatele. Z § 476a OZ 1964 nelze dovozovat, že k platnosti vlastnoručně psané závěti postačí, je-li vlastnoruční její text a podpis, zatímco datum může být uvedeno i jiným způsobem.⁵⁸ V případě holografní závěti je závěť sepsaná i případě, že byla sepsána nedominantní rukou zůstavitele.⁵⁹

Přestože zákon výslovně neupravil, že podpis má být na samotném konci závěti, lze jeho umístění dovodit z významu podpisu u jiných právních jednání. Bylo tedy správně dovozeno, že právě podpisem je závěť ukončena. Z právní teorie a praxe vyplývá, že podpis na konci musí být na úplném konci závěti, jelikož dovršuje její obsah.⁶⁰ Pokud by však byl datum podpisu napsán jinde než na jeho konci, s největší pravděpodobností by takový testament nebyl považovaný za platný.

Další změna v úpravě se týkala konkrétní podoby data. Datum dle OZ 1964 muselo být v závěti uvedeno, v dřívější právní úpravě však stačilo, když bylo z textu závěti pouze patrné. Uvedením data se však nedovrší obsahové náležitosti závěti, má pouze vypovídat o tom, kdy závěť byla zůstavitelem podepsána, tedy z hlediska vymezení svého obsahu dovršena.⁶¹ Datem je myšleno uvedení dne, měsíce a roku, kdy závěť byla podepsána. Způsob, jakým tyto údaje v závěti budou uvedeny, není předepsán, tudíž požadavkům vyhovuje např. „11. 2. 1994“, „11. února 1994“, „11. 02. 1994“, „jedenáctého února roku tisícého devítistého devadesátého čtvrtého“, ale také možnost „11. 2. 94“.

Trvá se ovšem na tom, aby uveden byl den (v měsíci), měsíc a rok. Takový formální výklad tak vylučuje platnost závětí, které budou označeny např. leden 1992. V případě neexistence jiných pořízeních pro případ smrti je takové zneplatnění nepřesně datované závěti nevhodné. Vyloučeno je taktéž uvedení časového údaje, ze kterého vyplývá datum sepsání závěti. Zde lze uvést např. „v den mých 30-tých narozenin“. Takové datování je nedostačující a závěť by rovněž byla považována za neplatnou.⁶²

Na výše uvedeném se ukazuje fakt, že pokud bude právní úprava přistupovat k datování závěti formalistickým přístupem, může tento přístup zcela vyloučit aplikaci skutečné vůle

⁵⁸ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97.

⁵⁹ HOLUB, Milan. In: HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. Praha: Linde, 2006, s. 428.

⁶⁰ ŠVESTKA, SPÁČIL, ŠKAROVÁ, HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1442.

⁶¹ ŠVESTKA, SPÁČIL, ŠKAROVÁ, HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1442.

⁶² ELIÁŠ: *Občanský zákoník...*, s. 1238.

zůstavitele. Jako příklad poslouží situace, kdy zůstavitelka sepsala závěť, ve které však nedatovala datum jejího podpisu. K její závěti však byla přiložena ověřovací podpisová doložka, která obsahovala datum ověření. Nejvyšší soud však takto datovanou závěť posoudil jako neplatnou.⁶³

Tentýž rozsudek však nutnost datování podpisu odůvodnil skutečností, že právě uvedení data v budoucnu může vyloučit platnost jedné ze dvou závětí sepsaných jedním zůstavitelem. V takovém případě tedy nelze považovat za logický závěr trvat na povinném uvedení data podpisu závěti i za situace, kdy se dochová pouze jedna závěť. Za datování závěti se také v návaznosti na zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu nepovažuje ani *prohlášení svědků závěti, že před nimi zůstavitel závěť podepsal*.⁶⁴ Povinnost uvedení data závěti platilo rovněž po účinnosti zásadní novely zákonem č. 509/1991 Sb. Datum závěti muselo být připojeno vlastní rukou zůstavitele, stejně jako samotný text holografní závěti, včetně podpisu zůstavitele.⁶⁵

Závěrem lze tak shrnout, že právní úprava formalistického pojetí datace závěti v době platnosti OZ 1950 a OZ 1964 s sebou přinášela řadu výkladových problémů. Ty se následně projevovaly tak, že v mnoha případech vlivem nepřipsání data byla zneplatněna celá závěť. Ukazuje se tím skutečnost, že formální pojetí datace závěti koliduje s autonomií vůle zůstavitele, potažmo také s následným zjišťováním skutečné vůle zůstavitele v pozůstalostním řízení. Vzhledem k obligatornosti data sepsání závěti tak nelze ani popsat problematiku dvou kolidujících nedatovaných závětí. OZ 1964 upravoval v § 480 pouze problematiku kolize dvou datovaných závětí. Dle předmětného ustanovení platilo, že závěť nová ruší závěť dřívější, pokud vedle ní nemůže obsahově obstát. Prakticky totožné pravidlo bylo stanoveno v § 553 OZ 1950. Takové řešení kolize dvou datovaných závětí platí prakticky napříč všemi probíranými právními úpravami.

2.4. Datace závěti z pohledu aktuální právní úpravy

2.4.1. Neformální pojetí datování závěti v OZ

Inspirační zdroj pro aktuálně platný OZ nalezneme v již dříve popsaném Vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937.⁶⁶ V obecnosti je zde tak kladen podstatně větší důraz na autonomii vůle zůstavitele. Současná úprava v občanském zákoníku tak z toho důvodu nehovoří o nutnosti připojit k závěti datum jejího sepsání. V § 1494 odst. 1 OZ je stanoveno:

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004 (3/2006 Sb. soud. rozh.).

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2019, sp. zn. 21 Cdo 2236/2018 (11/20203 Sb. soud. rozh.).

⁶⁵ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97.

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., s. 17.

„... *Není-li zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závětí na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná.*“ Ustanovení tak odpovídá pouze na otázku, jaký nastane následek v případě, že pořídil závěť, ze které není zřejmé kdy byla sepsaná a současně si odporuje s další nalezenou závětí. Neřeší však výslovně obsahový odpor dvou nedatovaných závětí.

Nutné je k tomu zmínit, že k neplatnosti jednotlivé závěti nedochází v důsledku faktu, že není zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena. K neplatnosti dochází pouze v situaci, kdy je pořízeno více závětí, navzájem si odporujících. Jeden z komentářů k OZ k tomuto uvádí: „*výklad ustanovení vede k závěru, že budou neplatné obě závěti, tedy i ta, která dosud jako (jako jediná) byla považována za platnou*“.⁶⁷ To by se ovšem ve svém důsledku dalo vyložit tak, že i jedna závěť, která není datovaná, může zrušit tu závěť, z které je zřejmý den, měsíc i rok pořízení. Došlo by však k tomu, že bychom postupovali proti vůli zůstavitele.⁶⁸ Takové chápání je však v rozporu se zásadami OZ. Znovu by tak nastala situace, kdy by se závěti bez uvedení data sepsání považovaly za neplatné bez dalšího.

V pochybnostech je nutné následně přihlídnout k § 574 OZ, tedy zásada označená jako *favor negotii*, kdy na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné než neplatné. Proto absence data by neměla způsobovat ihned neplatnost, protože stále odráží vůli zůstavitele, byť nedatovanou.⁶⁹ Jak již bylo mnohokrát zmíněno, při vytváření OZ si dal zákonodárce za cíl omezit formální požadavky na právní jednání, jež klade na zůstavitele při pořizování závětí. Uvedené lze odůvodnit odchýlením se od minulých právních úprav, kdy v OZ 1950 a OZ 1964 bylo uvedení data považováno za obligatorní náležitost. Dříve při nesplnění této povinnosti se brala závěť za neplatnou, což za účinnosti dnešního OZ již neplatí.

Naopak již bylo úplně upuštěno od této povinnosti a ani zřejmě zákonodárce nepovažuje za nutné, aby dnešní zůstavitele poučil o vhodnosti datace, jako tomu bylo v OZO, kdy byla tato vhodnost zdůvodněna předcházením možných sporů. Oproti předchozí právní úpravě tak logicky v souladu s výše uvedeným může být jako datum sepsání závěti považováno také uvedení události, se kterou si lze spojit konkrétní datum. Jako příklady lze uvést *Štědrý den v určitém roce nebo v den svých šedesátých narozenin*.⁷⁰ Taková závěť se tak bude pro účely případných sporů považovat za datovanou.

⁶⁷ FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV...*, s. 93.

⁶⁸ NĚMCOVÁ: *Závěť a její...*, s. 729.

⁶⁹ MUZIKÁŘ, Martin. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1475.

⁷⁰ ŠVESTKA, FIALA, DVORÁK: *Občanský zákoník: Komentář...*, s. 75.

2.4.2. Původní formalistické pojetí datace a závěť pořízená veřejnou listinou

Původní záměr zákonodárce při vytváření NOZ byl opačný. Ve sněmovním tisku 362/0 se hovořilo o § 1522 OZ takto: „*Byla-li závěť pořízena v písemné formě, musí být nepochybné, který den, měsíc a rok byla pořízena, jinak je neplatná.*“ Nakonec ale došlo k vypuštění tohoto ustanovení dalším sněmovním tiskem 362/2. Návrh nového občanského zákoníku ohledně uvedení data závěti se tedy definitivně ustálil a jak již bylo zmíněno výše, o formalistickém pojetí se vůbec nezmiňuje.⁷¹ V kontextu sněmovního tisku 362/0 však nelze za dataci závěti považovat pouze výslovné uvedení data jejího sepsání. Pokud by se tak v uvedeném případě našla závěť, která neobsahuje výslovné uvedení data jejího sepsání, ale současně bylo postaveno na jisto, kdy byla sepsána, výslovné neuvedení data jejího sepsání by nezpůsobovalo její neplatnost. Takový výklad však nelze ničím ověřit, neboť navrhované znění předmětného ustanovení nikdy nevešlo v platnost.

Zajímavostí je, že povinnost datace závěti nalezneme u možnosti pořídit závěť veřejnou listinou notářem dle § 1537 OZ. Z NotŘ vyplývá, že při sepisování závěti notářem, musí být na této listině dle § 63 odst. 1 písm. a NotŘ uvedeno místo, den, měsíc a rok právního jednání. Tato povinnost je však stanovena pouze v souvislosti s činností notářů a povinnost datace se tak promítá do všech právních jednání pořízených veřejnou listinou.⁷² Nutnost uvedení data v tomto případě navazuje na fakt, že závěť sepsaná veřejnou listinou notářem poskytuje zůstaviteli největší právní jistotu ve smyslu platnosti posledního pořízení.

2.4.3. Podmínky neplatnosti závěti a závětní obsahové rozpory

Při posuzování platnosti závěti je třeba posuzovat určité podmínky. Přednostně se zjišťuje, zda závěť či závěti obsahují výslovné uvedení data. Pokud datum není obsaženo přímo, je třeba uvážit, zda je datum zřejmé jinak – tedy zda lze odvodit z obsahu závěti, případně z dalších okolností. Není možné, aby byl tento krok vynechán. Obsah závěti musí být vždy zkoumán pečlivě, aby došlo k naplnění požadavku na ochranu zůstavitelovy vůle. Pokud nedojde ke zjištění data podpisu, kdy byla závěť podepsána, je třeba zjistit, zda si závěti navzájem odporují, či jinak závisí právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení.⁷³

Problematika vícero nedatovaných závětí souvisí úzce s obecnou úpravou zrušení závěti a mezi vztahy pozdější a novější závěti. Díky základnímu pravidlu týkající se platnosti je nezbytné řešit vzájemný poměr vícero nedatovaných závětí, jelikož u skutečně nedatovaných

⁷¹ PETROV: *Občanský zákoník, komentář...*, s. 1475

⁷² FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV...*, s. 190.

⁷³ NĚMCOVÁ: *Závěť a její...*, s. 729.

závěti nemůže dojít ke srovnání z časového hlediska. Dle OZ je možné závěť zrušit buď pomocí jejího odvolání, případně pořízení závěti nové, tedy pozdější. V případě, že dojde k pořízení nové závěti, může být starší zrušená pouze tehdy, pokud se jedná o závěť platnou.

Na místě je však doplnit, že OZ obsahuje stěžejní § 1576, že novější závěť ruší tu dřívější v takovém rozsahu, v jakém vedle ní nemůže obstát, a to ex lege. Toto ustanovení zní: „*Pořízením pozdější závěti se dřívější závěť ruší v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát.*“ To nastane i v případě, že pořizovatel dřívější závěť výslovně nezrušil. Závěť pořízená vlastní rukou zůstavitele rovněž ruší i závěť sepsanou veřejnou listinou.⁷⁴ Přesto dané ustanovení neposkytuje odpověď na situaci, kdy dochází ke zjevným rozporům co do obsahu dvou nedatovaných závětí. OZ tak lze tak vytknout absenci ustanovení, které by výslovně řešilo obsahový rozpor dvou nedatovaných závětí.⁷⁵

Situaci, která může nastat a mohla by být považována za problematickou, je uvedení chybného data, kdy například pořizovatel uvede datum 30. února, ačkoliv má únor pouze 28 dní. Podle úpravy dle OZ 1964 by bylo toto považováno za neplatnou, nyní však NOZ uvádí, že pokud půjde o zjevnou chybu v psaní, je v souladu s obecnou úpravou tohoto zákoníku dovést datum výkladem.⁷⁶ Přestože tak absence data pořízení závěti nezpůsobuje neplatnost bez dalšího, nemožnost určení data sepsání může způsobit i pochyby ohledně pořizovací způsobilosti zůstavitele.⁷⁷

Pro běžné zůstavitele, lidi bez znalosti problematiky datace závěti, by se mohlo předmětné ustanovení o dataci jevit hůře srozumitelné. Zůstavitel totiž může nabýt dojmu, že uvedení data na závěti je fakultativní náležitost vždy. V tomto utvrzuje mimo jiné i informační web k zákoníku, kdy to tak zákonodárce sám prezentuje.⁷⁸ Přesto v určitých situacích může neuvedení data sepsání závěti způsobit neplatnost takové závěti.

Z hlediska komparace všech platných právních úprav je nutné zmínit, že současná právní úprava se co do datace závěti velmi podobá právní úpravě závěti v OZO. Jazykovou komparací předmětných ustanovení lze nalézt totožný smysl obou ustanovení. Právní úprava OZO doporučuje závěť podepsat z důvodu zamezení budoucích sporů, platná právní úprava stanovuje právní následky kolidujících či nedatovaných závětí, případně závětí datovaných ke stejnému dni. Přesto se doporučení závěť datovat jeví v praxi jako vhodnější.

⁷⁴ Rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 28. 5. 2021, sp. zn. 17 C 131/2020.

⁷⁵ HORÁK, Ondřej. K. A. Martini a první moderní úprava dědického práva. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 6, s. 10.

⁷⁶ NĚMCOVÁ: *Závěť a její ...*, s. 735.

⁷⁷ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 61-62.

⁷⁸ SALÁK: *Datace závěti z historické...*, s. 490.

Byť je v souladu s výše uvedeným aktuální právní úprava závěti z hlediska datace zdařilá, výslovný doporučující apel na uvedení data sepsání závěti nelze považovat za omezující formální náležitost. Tento apel může naopak pomoci v mnohých případech vyvrátit možné pochyby o platnosti konkrétní závěti.

Naopak nelze přijmout argument obligatornosti datace závěti. S tímto se aktuální právní úprava vypořádala zdařile, neboť nepokračovala v této věci po vzoru dříve platných OZ 1950 a OZ 1964. Nelze však opomenout absenci výslovného ustanovení řešící obsahový spor mezi dvěma nedatovanými závěťmi.

3. Podpis závěti

3.1. Podpis testamentu v římskoprávní úpravě

3.1.1. Testamentum scriptum

V kapitole věnující se dataci závěti byly popsány jednotlivé formy římských testamentů. Mimo ústní formy testamentů tak první testament s písemnou formou byl právě *testamentum scriptum*, testament Mancipiační. Zůstavitel svůj testament předložil sedmi svědkům, kteří následně na testament otiskli své pečeti. Nad rámeček pečeti bylo rovněž vyžadováno uvedení jména každého jednotlivého testamentárního svědka.⁷⁹ Právní úprava přitom výslovně nestanovila povinnost připojit pečeť a jméno svědka až na konec textové části testamentu. V tomto kontextu tak připojení pečeti svědka do jisté míry nahrazovalo podpis zůstavitele.

Obligatoří náležitostí *testamentum scriptum* však nebylo podepsání testamentu zůstavitelem. Podpis nahrazovalo prohlášení zůstavitele, že obsah testamentu je jeho poslední vůlí.⁸⁰ Právě tuto skutečnost svojí pečeti stvrzovali svědci. Nutnost podepsání takového testamentu by se jevila jako zbytečná, neboť již samotní svědci při testamentárním obřadu stvrzují, že daný testament skutečně sepsal zůstavitel a že ho zůstavitel sepsal v danou chvíli. Nemohlo tak být pochyb o jeho platnosti. V pozdější době bylo z části upuštěno od obřadnosti *testamentum scriptum* a pro platnost testamentu tak postačila pouze skutečnost, že na daném testamentu bylo otisknuto sedm pečeti se jmény svědků.⁸¹

3.1.2. Uvedení podpisu v dalších formách testamentu

Římské právo rozlišovalo v době justiniánské dvě formy písemného testamentu, allografní a holografní. V případě sepsání testamentu vlastní rukou zůstavitele bylo nutné celou závěť podepsat. Zvláštní je, že požadavek na podpis neexistoval u allografních testamentů.⁸² Oba testamenty však musely být opatřeny pečeti a podpisem dvou svědků. Oproti původní úpravě tak byl snížen počet svědků potřebných pro potvrzení testamentu. Takové snížení se jeví jako přívětivé, neboť pro prokázání platnosti daného testamentu ve většině případů stačí pouze dva svědci. Bylo tak zbytečné klást na zůstavitele zvýšené formální nároky. Justiniánova novela, která požadovala po zůstaviteli v jednom případě uvedení data pořízení testamentu, nepovažovala za nutné uvedení podpisu zůstavitele.⁸³

⁷⁹ VANČURA: *Úvod do studia...*, s. 445.

⁸⁰ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 994.

⁸¹ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 636.

⁸² BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 637.

⁸³ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 637-638.

V tomto kontextu je nutné zmínit účel podpisu testamentu a svědeckých pečeti. Z tehdejších pramenů existuje pouze jedna zmínka o účelu svědeckých pečeti testamentu: „...ale při testamentu písemném mělo připojení svědeckých pečeti jiný význam než ve právu římském, v němž jednalo se o pouhé uzavření, zapečetění listiny.“⁸⁴ Samotné pečeti tak měly za účel pouze stvrzení skutečnosti, že daný testament byl skutečně sepsán zůstavitelem. Taková úprava tak mohla v případě dědických sporů poměrně pomoci verifikovat samotný testament.

K samotné povaze a účelu podpisu se římská právní úprava nevyjadřuje. Je však možné připodobnit účel svědeckých pečeti k podpisu zůstavitele, případně podpisu samotných svědků. U podpisu se tak znovu jednalo o jakési završení celistvosti testamentu. Také nebylo specifikováno, zda se zůstavitel musí podepsat celým jménem, popřípadě postačí pouze pseudonym.

3.2. Podpis závěti v OZO

3.2.1. Podpis závěti v kontextu Codex Theresianus a navazujících osnovách

O historických souvislostech bylo v krátkosti pojednáno v kapitole o dataci závěti. *Codex Theresianus* není nikterak zajímavý z hlediska datace závěti. V případě podpisu však určuje u holografní závěti obligatorní náležitosti posledního pořízení. V II. knize, 11 kapitole, § 7, bodu 70 se stanoví: „Nur allein in jenem Fall wollen Wir zu mehrerer Erleichterung letztwilliger Geschäften die sonst erforderliche Feierlichkeiten gnädigst nachgesehen haben, wann Jemand seinen letzten Willen durchaus mit seiner eigenen Hand beschreibet, und mit seiner eigenhändigen Unterschrift und gewöhnlichen Insiegel oder Petschaft bestätigt.“⁸⁵ Zmiňované ustanovení se dá vykládat tak, že zůstavitel mohl vlastnoručně sepsanou závěť podepsat a poté opatřit razítkem či pečeti.

Právní úprava *Codex Theresianus* tak nad rámec podpisu vyžadovala i razítko či obvyklou pečeť, které zůstavitel v životě užíval. Otisk pečeti či razítka se však jeví jako ne příliš nutné, neboť pravost a hlavně úplnost závěti prokáže i podpis zůstavitele. Samotné razítko nebo pečeť zůstavitele nikterak neverifikuje pravost závěti, neboť otisk razítka lze zfalšovat snadněji, než podpis zůstavitele. Zajímavostí je, že právní úprava *Codex Theresianus* ve své podstatě slučuje allografní a holografní závěť, neboť k platnosti výše popsané závěti bylo třeba účasti tří svědků. O této povinnosti je referováno o dva body dále, tedy v II. knize, 11. kapitole, § 7, bod 72. Z hlediska vyváženosti obligatorních náležitostí závěti a autonomie vůle zůstavitele

⁸⁴ VANČURA: *Úvod do studia...*, s. 447.

⁸⁵ HARRAS-HARRASOWSKÝ: *Der Codex Theresianus...*, s. 174.

by tak postačila pouze nutnost podpisu, nikoliv i razítka či pečeti. Hortenova osnova potvrdila v II. knize, 8. kapitole, § 27 jako obligatorní náležitost závěti nad rámeček podpisu i otisk razítka či pečeti. Nově však osnova počítá i s allografní závětí, což se jeví jako vyhovující vzhledem k rozšíření možností posledního pořízení.⁸⁶

Stěžejní úpravou však zůstává v tomto historickém kontextu Martiniho osnova. Ta opět počítá aplikaci holografní i allografní závěti. V II. Části, 11 kapitole, § 30 se stanoví: „*Wer schriftlich und ohne Zeugen testiren will, der muß das Testament oder Codicill eigenhändig schreiben, den Tag, das Jahr, den Ort darunter fetzen, sich mit seinem Vornamen und Geschlechtsuamen unterzeichnen, endlich ein Petschaft, Siegel oder ein anderes Zeichen beidrücken.*“⁸⁷ Předmětné ustanovení vyžaduje po zůstaviteli uvedení podpisu ve formátu jména a příjmení. Nad rámeček toho přejala Martiniho osnova po vzoru *Codex Theresianus* a Martiniho osnovy i obligatornost otisku razítka či pečeti zůstavitele.

Přestože se v obecnosti jednalo o zdařilé osnovy, na zůstavitele byly z hlediska podpisu kladeny poměrně velké nároky. Zůstavitel tak musel závěť podepsat jménem a příjmením, k tomu navíc přidat i otisk razítka či pečeti. Předmětné ustanovení se však jako celek nepromítlo do následných právních úprav. V tomto kontextu je jimi myšleno hlavně OZO a navazující právní úpravy.

3.2.1. Zákonná úprava holografní a allografní závěti v OZO

V případě závětí psaných za účinnosti OZO platí bezpodmínečně povinnost zůstavitele celou závěť podepsat. Co se týče holografní závěti, platí dle § 578 OZO následující: „*Kdo chce pořizovati písemně beze svědků, musí napsati závěť nebo dovětek vlastní rukou a vlastní rukou podepsati svým jménem...*“ Slovní spojení „svým jménem“ způsobovala v tehdejší době výkladové problémy. Základním atributem vyplývající z dikce zákona je nutnost provedení podpisu vlastní rukou.⁸⁸ Podpis zůstavitele je tak považován za stvrzení obsahu závěti.⁸⁹

Pro allografní závěť upravenou v § 579 OZO platí: „*Poslední vůli, kterou dal zůstavitel napsati osobou jinou, musí vlastnoručně podepsati. Rovněž musí před třemi způsobilými svědky, z nichž alespoň dva musí býti současně přítomni, výslovně prohlásiti, že spis obsahuje jeho poslední vůli. Konečně musí se také svědkové podepsati s doložkou, která poukazuje na jejich svědecké poslání, buď uvnitř nebo zevně, ale vždy na listině samé a nikoli snad na obálce.*“

⁸⁶ HARRAS-HARRASOWSKY: *Der Codex Theresianus...*, s. 183-185.

⁸⁷ HARRAS-HARRASOWSKY: *Der Codex Theresianus...*, s. 124.

⁸⁸ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 113.

⁸⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 113.

Není třeba, aby svědek znal obsah závěti.“ Allografní závěť tak musí být taktéž podepsaná zůstavitelem. Inspirační zdroje ve vztahu k závětním svědkům lze mimo předcházejících osnov nalézt také v římskoprávní úpravě, protože jednou z podmínek platnosti allografní závěti je i podpis závětních svědků. Poměrně přesně právní úprava popisuje umístění podpisů závětních svědků. Takový přesný popis však sice na jednu stranu odstraňuje výkladové pochybnosti, avšak může způsobovat neplatnost závěti jako celku v případě nedůsledného dodržení formy podpisů. Absence jednoho či více svědků závěti způsobuje automaticky neplatnost dané závěti.⁹⁰ Pakliže zůstavitel neumí psát, dle § 580 OZO postačí, pokud místo podpisu uvede znamení ruky. Za psaní vlastní rukou nelze považovat sepsání závěti na psacím stroji.⁹¹ Takto sepsanou závěť by bylo možno považovat za platnou, pokud by byla sepsána jako allografní, což i v dnešní době často nastává.

Za zmínku stojí původní návrh § 578 OZO. Dle Franze von Zeillera měl původně podpis závěti být pouze fakultativní náležitostí. Podpis dle jeho názoru dával příležitost k falšování závěti. Z období účinnosti OZO však falšování závěti bylo spíše minoritní záležitostí. Naopak, dle názoru ostatních podpis závěti poskytuje jako zakončení projevení poslední vůle a stvrzení obsahu závěti. Návrh Franze von Zeillera ohledně fakultativnosti podpisu závěti tak nikdy nevešel v platnost.⁹²

3.2.2 Forma a lokace podpisu

Zákon neuvádí, jakou formu podpisu musí závěť mít. Není tak jasné, zda se zůstavitel musí podepsat celým jménem, či zda postačí pouze pseudonym či přezdívka. Soudobá judikatura k formě podpisu přistupuje značně benevolentně. Pokud zůstavitel podepíše závěť pouhým křestním jménem, stále splnil podmínku uvedení podpisu závěti.⁹³ Křestní jméno zůstavitele však nepostačuje vždy. Ze závěti musí být možné jednoznačně a bezvýhradně identifikovat zůstavitele a jeho závětního dědice. Příkladem jednoznačné identifikace zůstavitele může být situace, kdy závěť začíná textem „Já, níže podepsaný (jméno a příjmení)“. Pokud na konci takové závěti bude uvedeno pouze křestní jméno, bude taková závěť považována za platnou.⁹⁴

⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 1920, sp. zn. Rv I 636/20 (2/1922 Sb. soud. rozh.).

⁹¹ KRČMÁŘ: *Právo občanské*, s. 22.

⁹² SVOBODA, Emil. *Problém vůle v rakouském právu dědickém*. Praha: Knihotiskárna dra Ed. Grégra a syna, 1912, s. 18.

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 1926, sp. zn. Rv II 161/26 (8/1926-1927 Sb. soud. rozh.).

⁹⁴ FISCHER, Kristián, DRACHOVSKÝ, Ondřej. Podpis jako podmínka platnosti závěti (s akcentem na holografy). *Ad Notam*, 2020, roč. 26, č. 4, s. 3.

Vždy tak bude nutné posuzovat, zda z textu závěti a okolností jejího sepsání vyplývá úmysl zůstavitele vážně a s právními účinky vytvořit závěť. Lze se tak domnívat, že závěť podepsaná pseudonymem zůstavitele by byla považována za platnou, pokud by sám zůstavitel byl pod takovým jménem známý. Takový názor potvrzuje i komentářová literatura.⁹⁵ Lze si představit, že taková skutečnost by mohla být v pozůstalostním řízení předmětem dokazování. V souladu s výše uvedeným je nutné trvat na uvedení podpisu jako na obligatorní náležitosti, neboť podpis svým účelem stvrzuje samotný text závěti. Benevolentní přístup tehdejších soudů k jeho formě pouze minimálně zasahuje do autonomie vůle zůstavitele.

Tehdejší platná právní úprava nepřikazovala zůstaviteli uvést podpis na konkrétní místo závěti. Jazykovým výkladem § 578 i § 579 OZO lze vyvodit úmysl zákonodárce o poloze podpisu zůstavitele. Zákon totiž stanoví, že zůstavitel vlastní rukou závěť sepiše (případně nechá sepsat) a následně vlastnoručně podepíše svým jménem. Z uvedeného tak vyplývá pravděpodobný úmysl uvádět podpis závěti až na její konec.

Při výkladu lokace podpisu je však nutné posuzovat každou část závěti zvlášť. Lze tak rovněž uznat za platnou pouze část závěti krytou podpisem. Jestliže tak zůstavitel sepsal závěť o několika stranách, přičemž datovaná a podepsaná byla pouze první strana, nedatované a nepodepsané listy budou považovány za neplatné.⁹⁶ Takový závěr se jeví jako poměrně logický, neboť v tomto kontextu není možné vyloučit možnost zfalšování následných nedatovaných a nepodepsaných částí závěti. Také by se mohlo jednat o jakési návrhy závěti či nevázně myšlené pořízení.

Přesto by nebylo přílišným formalistickým omezením klást zůstaviteli povinnost uvádět podpis až na konec závěti. Podepsání závěti jako celku totiž dává logický smysl v souladu s výše rozebranou problematikou účelu podpisu. V kontextu účelu a lokace podpisu je nutné zmínit, že již ze samotného slova podpis vyplývá, že se nachází pod písmem. Jazykový výklad slova podpis tak utvrzuje výše uvedené argumenty.⁹⁷

3.3. Podpis závěti v meziválečném období

3.3.1. Navrhovaná právní úprava

Co se týče historických souvislostí meziválečné připravované rekodifikace, zde lze odkázat na příslušné výše uvedené kapitoly. Problematiku podpisu závěti je možno zkoumat v dobové literatuře, konkrétně se jedná o návrh superrevisní komise z roku 1931, který slouží

⁹⁵ KRČMÁŘ: *Právo občanské*, s. 22.

⁹⁶ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 113.

⁹⁷ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 18.

jako základní interpretační vodítko. Druhým dokumentem VN 1937. Jelikož ten nikdy nevešel v platnost, neexistuje k tomuto předpisu žádná judikatura.

3.3.2. Návrh superrevisní komise

Návrh superrevisní komise znovu navrhla, v souladu s OZO, nutnost holografní závěť podepsat. K neplatnosti závěti nevede skutečnost, že zůstavitel se podepsal pod pseudonymem. K tomu je však nutno dodat, že zůstavitel musel být pod takovým pseudonymem znám. Lze zhodnotit, že v obecné rovině ve všech dosavadních právních úpravách nezpůsobuje neplatnost závěti podpis zůstavitele ve formě pseudonymu. Superrevisní komise se zabývala i otázkou dodatečného připojení textu pod podpis závěti. Zde je stanovena vyvratitelná domněnka platnosti i těchto slov, pakliže z textu závěti plyne, že zůstavitel zřejmě zamýšlel tyto slova ponechat jako součást závěti.⁹⁸

V návrhu superrevisní komise však lze nalézt i legislativní novinky. Komise vzala za své doporučení subkomitétu týkající se sešití volných listů závěti.⁹⁹ Zůstavitelovi se tak nabízely tři aplikační možnosti. Mohl závěť sepsat tak, aby se co do textu kompletně vešla na jeden list papíru. Pakliže tomu tak nebylo, měl možnost všechny listy závěti sešít k sobě, aby nebylo pochyb o tom, které listy jsou součástí závěti. Poslední možností bylo podepsání každé jednotlivé strany závěti. Co se týče samotného charakteru doporučení, jednalo se o stejné doporučení jako co do datování závěti. Nerespektování těchto doporučení tak samo o sobě nevedlo k neplatnosti závěti.

V případě allografní závěti bylo k její platnosti stále třeba podpisu třech svědků. Tito svědci však nemuseli být současně přítomni při podpisu zůstavitele.¹⁰⁰ Jedná se tak o změnu oproti původní úpravě, neboť v právní úpravě allografní závěti dle § 579 OZO museli být současně alespoň dva svědci přítomní podpisu zůstavitele. Návrh superrevisní komise v otázce podpisu závěti se tedy nějak výrazně nelišil od původního OZO.

3.3.3. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937

Jak již bylo v minulé kapitole této diplomové práce zmíněno, vlivem politické situace v tuzemsku nebyl VN 1937 nikdy přijat. Přesto lze tento návrh zákona zhodnotit jako poměrně zdařilý. Nikterak se výrazně nelišil od původního návrhu superrevisní komise, potažmo i OZO. Právní úprava holografní závěti vzhledem k formě a obligatornosti podpisu zůstala beze změny.

⁹⁸ Zákon, kterým se vydává..., s. 163.

⁹⁹ Zákon, kterým se vydává..., s. 163.

¹⁰⁰ Zákon, kterým se vydává..., s. 163.

Rovněž se stanovilo doporučení spojit listy závěti. Znovu je nutno zdůraznit, že se jednalo pouze o doporučení, jehož nedodržení neznamena zneplatnění celé závěti.

Oproti tomu však náležitosti podpisu allografní závěti prošly podstatnou změnou. Objevilo se zde doporučení připsat identifikaci závětních svědků. Podpisy těchto svědků měly oproti podpisu zůstavitele vymezené místo. V § 416 Vládního návrhu zákona se výslovně hovoří: „*Mimo to je nutno, aby se svědkové podepsali s doložkou, která nasvědčuje jejich poslání svědeckému, a to uvnitř pořízení nebo vně, ale vždy na listině samé, nikoli na obálce.*“ Identifikace svědků měla dle důvodové zprávy za účel zabezpečit totožnost svědků. Doporučuje se uvedení přesné adresy bydliště.¹⁰¹ Takové doporučení se vyskytuje vůbec poprvé v doposud zmiňované právní úpravě. Byť se jedná o další formální nárok na zůstavitele či svědky, úloha závětního svědka je potvrdit projevenou vůli zůstavitele. Lze si tak představit, že v některých případech může dokonce zamezit zneplatnění závěti.

3.4. Právní úprava podpisu závěti v OZ 1950

3.4.1 Formalistický přístup právní úpravy

Právní úprava podpisu závěti v OZ 1950 oproti předchozímu OZO nedostála velkých změn. Znovu byl podpis závěti považován za obligatorní náležitost. Zákonodárce nepřistupoval k závěti jako k preferovanému pořízení pro případ smrti, nýbrž se snažil podporovat zákonnou dědickou posloupnost.¹⁰² Oproti vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937 tak vymizel apel na spojení listů. Je tedy otázkou, jak by se řešily problémy spojené s neuvedením podpisu na konec závěti či připsání slov po uvedení podpisu.

Při sepisování holografní závěti bylo třeba celou závěť podepsat. K holografní závěti OZ 1950 se v § 542 uvádí následující: „*Závěť vlastnoruční musí být vlastní rukou napsána a podepsána.*“ Z předmětného ustanovení neplyne povinnost uvedení podpisu na samotný konec závěti. Lze však přisvědčit názoru, že podpis by měl krýt celý obsah závěti.¹⁰³ Při formalistickém výkladu OZ 1950 si lze rovněž vyvodit i skutečnost, že závěť podepsaná pseudonymem zůstavitele by pravděpodobně byla považována za neplatnou. Samotná strohá právní úprava sice na jednu stranu zvýhodňuje autonomii vůle zůstavitele, ale v kontextu

¹⁰¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937, s. 289.

¹⁰² SALÁK, Pavel. Dědické právo let 1948-1989 optikou práva římského. In: KOTÁSEK Josef, BEJČEK, Josef, KRATOCHVÍL Vladimír, ROZEHNALOVÁ Naděžda, MRKÝVKA Petr, HURDÍK Jan, POLČÁK Radim, ŠABATA Jan. *Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 5.

¹⁰³ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 47.

chápaní a pojetí OZ 1950 je nutno přisvědčit názoru, že soudní praxe dbala na formální pojetí podpisu závěti.

3.4.2. Podpisy závětních svědků a zůstavitele v kontextu OZ 1950

Z právní úpravy allografní závěti vymizel apel zákonodárce na uvedení adresy závětních svědků. Uvedení identifikačních údajů závětních svědků je však nutno považovat jako ryze praktickou záležitost. Smysl a účel institutu závětních svědků allografní závěti spočívá ve verifikaci takové závěti v následném pozůstalostním řízení. Jestliže si tak zůstavitel zvolí jako své svědky rodinné příslušníky, je více než pravděpodobné, že notář při pozůstalostním řízení bude schopen tyto osoby nalézt. V takovém případě není nutno připojovat identifikaci závětních svědků. Opačná situace však nastane, pokud si zůstavitel zvolí osoby, které se nedozvědí o jeho smrti a notář je tak nebude moci nalézt.

Dle tehdejší úpravy tak postačilo zůstaviteli závěť podepsat a prohlásit před dvěma přítomnými svědky, že se jedná o jeho projevenou vůli. Svědkové závěti se následně pod závěť podepsali. Požadavek na podpis dvou svědků, nikoliv tří jako v OZO, je prakticky jediný posun k neformálnosti OZ 1950.

Účel závětních svědků spočívající v případné následné verifikaci sepsané závěti plyne i z dobové judikatury. Úlohou závětních svědků je pouze podepsání závěti jako celku a potvrzení skutečnosti, že před nimi zůstavitel projevil poslední vůli. Jejich podpis se tak vztahuje pouze k podepsání závěti, nikoliv k potvrzení skutečnosti, že zůstavitel před nimi tuto vůli projevil. Z toho důvodu není nutné vytvářet svědecké doložky o projevení vůle zůstavitele.¹⁰⁴ Samotný podpis závětních svědků navíc kryje jak verifikaci podepsání a existence závěti, tak projevení vůle zůstavitele.¹⁰⁵

Jelikož je právní úprava závětí v OZ 1950 krátká, vytváří prostor pro polemiku nad spornými situacemi. V případě allografní závěti totiž není předepsaná lokace podpisu závětních svědků. Zákon v § 543 OZ 1950 pouze zmiňuje: „*Svědkové se musí na závěť podepsat.*“. Při jazykovém výkladu předmětného ustanovení tak k platnosti allografní závěti postačí pouze podpis závětních svědků na libovolné místo závěti. Patrně by tak nezpůsobovalo neplatnosti závěti uvedení podpisu závětních svědků na začátku závěti či v jejím textu.

Současně je však možné připustit chronologický výklad § 543 OZ 1950. Jako první, po konci textu závěti, by měl být podepsán zůstavitel. Ten by měl před dvěma svědky prohlásit, že závěť obsahuje jeho poslední vůli. Pod podpis zůstavitele následně patří podpis závětních

¹⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 1957, sp. zn. Cz 735/57 (2/1957 Sb. soud. rozh.).

¹⁰⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 1960, sp. zn. 1 Cz 84/60 (2/1961 Sb. soud. rozh.).

svědků. Svědkové závěti by se měli podepsat svým jménem, nikoliv pseudonymem, pro lepší identifikaci.

3.5. Podpis závěti v OZ 1964

3.5.1 Předrevoluční a porevoluční úprava

Pro OZ 1964 je typické, že byl účinný jak v době socialistického Československa, tak v demokratickém Česku, potažmo Československu. Jeho původní znění mělo za účel celkové zjednodušení občanského práva, aby mu bezvýjimečně rozuměla široká veřejnost.¹⁰⁶ Jako poměrně zásadní se tedy jeví fakt, že při nabytí jeho účinnosti mohl zůstavitel zřídit závěť pouze holografní nebo ve formě notářského zápisu, jak vyplývá z § 476 OZ 1964. Možnost zřízení allografní závěti se objevila až v novele č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.¹⁰⁷ Důvodem pro výmaz byly údajné dědické spory vyplývající z allografní závěti.¹⁰⁸ Pravděpodobnějším důvodem však spíše bylo omezit testamentární vůli zůstavitele. Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, OZ 1950 a OZ 1964 byly připraveny v souladu s marxistickou doktrínou, kdy bylo soukromé vlastnictví a nakládání s ním démonizováno. Z toho důvodu byla intestátní dědická posloupnost vhodným způsobem dědění. Proto je zvláštní, že zákonodárce v demokratickém Česku, potažmo Československu, nezařadil do OZ 1964 možnost zřízení allografní závěti již dříve, než v roce 1991.

3.5.2. Zůstavitelův podpis na holografní závěti před novelou č. 509/1991 Sb.

Co do formy a lokace podpisu se právní úprava OZ 1964 oproti původnímu OZ 1950 nijak nezměnila. Zůstavitel tak musel stále vlastní rukou závěť napsat a podepsat. Z výslovné dikce zákona neplyne ani nutnost lokace. Zůstavitel musel závěť podepsat, nikoliv podepsat svým jménem, jako tomu bylo v případě právní úpravy OZO. Formální výklad pojmu podpis potvrzuje soudobá judikatura. Za nevyhovující podpis závěti bylo nakonec Nejvyšším soudem České socialistické republiky uznáno označení „Tvá matka“.¹⁰⁹ Soud si v kontextu tohoto případu vypomohl původní právní úpravou ABGB, která stanovila nutnost podepsat závěť svým jménem.

¹⁰⁶ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 69.

¹⁰⁷ Zde byl do textu zákona přidán § 476b.

¹⁰⁸ SALÁK, Pavel jr, a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 98.

¹⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27. 1. 1983, sp zn. 4 Cz 82/82 (9-10/1984 Sb. soud. rozh.).

Soud tak vyložil závěť proti vůli zůstavitele, neboť z proběhlého dokazování nebylo pochyb o sepsání platné závěti ze strany zůstavitele. Pokud tak zůstavitel podepíše závěť „Tvá matka“, není možné bez dalšího posoudit tuto závěť jako neplatnou. Pakliže zůstavitel sepisuje závěť, je nutné brát zřetel na to, že závěti plánuje učinit po jeho smrti patřičné právní kroky.¹¹⁰ Ukazuje se tedy, že v případě formálního výkladu závěti může dojít k úplnému popření zůstavitelovy vůle o rozdělení pozůstalosti.

3.5.3. Zůstavitelův podpis na holografní závěti po novele č. 509/1991 Sb.

Právní úprava podpisu holografní závěti neprošla v porovnání s právní úpravou před zmiňovanou novelou žádnou změnou. V porevoluční době se začala závěť užívat daleko více, než v období před rokem 1989. Právě proto se výkladem podpisu závěti zabývá i judikatura. Účel podpisu závěti byl v této diplomové práci již na mnoha místech rozebírán. Jestliže se za hlavní účel podpisu tak považuje stvrzení obsahu závěti a ověření skutečnosti, že závěť sepsal zůstavitel, ověřování pravosti předmětného podpisu může v pozůstalostním řízení sehrát důležitou roli. Pokud totiž bude daný podpis považován za zůstavitelův, lze připustit méně formální interpretaci podpisu, kdy postačí bez dalšího například podpis ve formě pseudonymu či křestního jména.

Odborná literatura připouští výslovně podpis zůstavitele pouhým příjmením, kdy toto výkladové pravidlo dotvořila tehdejší judikatura. K neplatnosti nepovede ani skutečnost, že podpis na závěti bude nečitelný.¹¹¹ Text připsaný za podpis však již nebude považován za platnou součást závěti.¹¹² Zůstavitel může závěť podepsat i nedominantní rukou.¹¹³ Z účelu předmětného ustanovení tak lze dovodit, že za platný podpis závěti se dá považovat i podpis nohou, případně ústy. Tento závěr podporuje i komentářová literatura.¹¹⁴ Volný výklad pojmu „vlastní rukou zůstavitele“ tak umožňuje sepsat holografní závěť i osobě, která vlivem tělesné indispozice nemůže závěť podepsat vlastní rukou.

3.5.4. Podpis zůstavitele a závětních svědků na allografní závěti po novele č. 509/1991 Sb.

Právní úprava allografní závěti, vyjma počtu závětních svědků, navázala na původní právní úpravu OZO. K platnosti závěti bylo třeba podpisu dvou svědků a zůstavitele. Z jazykového výkladu § 476b OZ 1964 plyne, že zůstavitel nemusel závěť podepsat před

¹¹⁰ FISCHER, DRACHOVSKÝ: Podpis jako podmínka platnosti..., s. 3.

¹¹¹ ELIÁŠ: *Občanský zákoník...*, s. 1244.

¹¹² ELIÁŠ: *Občanský zákoník...*, s. 1245.

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

¹¹⁴ FIALA: *Občanský zákoník...*, s. 832.

svědky. Před nimi bylo nutné pouze potvrdit, že závěť obsahuje jeho poslední vůli. Zůstavitel nemusí ani dodržet časový postup stanovený v předmětném ustanovení. Neplatnost závěti tak nezpůsobí skutečnost, že se nejprve podepsali závětní svědci a až později samotný zůstavitel. Zákon ani nepředjímá přesnou lokaci všech podpisů. Lze se tak domnívat, že podpisy svědků nemusejí krýt celý obsah závěti, ale mohou se nacházet na jejím začátku. To však neplatí u podpisu zůstavitele. Ten by se měl nacházet na samotném konci textu.¹¹⁵

O konkrétních podobách podpisu platí totéž, co u podpisu zůstavitele u allografní závěti. Nebude tak ke škodě, pokud zůstavitel podepíše závěť pouhým příjmením. Vzhledem k úloze závětních svědků v allografní závěti je nutné doporučit uvedení jejich jména, příjmení a bydliště. Na závěr lze shrnout, že právní úprava OZ 1964 přistupovala k formě a podobě podpisu méně formálně než právní úprava OZ 1950. Přesto byla právní úprava formy podpisu v meziválečném období, OZO a období platnosti římského práva méně formální. Z dikce OZ 1950 a OZ 1964 je totiž stále patrný negativní postoj tehdejšího zákonodárce k dědění ze závěti.

3.6. Podpis závěti v platné právní úpravě

3.6.1. Historická geneze závětních ustanovení

OZ oproti předchozím zmíněným právním úpravám obsahuje nejobsáhlejší úpravu závěti jako celku. Celá právní úprava jednoznačně preferuje autonomii vůle zůstavitele nad formálním pojetím závěti.¹¹⁶ Při posuzování testamentárních výkladových problémů je tak nutné brát v potaz § 574 OZ, tedy *favor negotii*, byť v tomto kontextu je přílehavější *favor testamenti*. Lze se tak domnívat, že použití tohoto ustanovení znemožní přílišný formalistický výklad formálních náležitostí závěti.

V kontextu podpisu holografní a allografní závěti se však právní úprava OZ nelišila od předchozích právních úprav. Zůstavitel tedy musí obě závěti podepsat. Z dikce § 1533 a § 1534 OZ neplyne nutnost konkrétní lokace podpisu zůstavitele či závětních svědků. Konkrétní uvedení místa podpisu přímo v textu zákona by však nemuselo být vždy k prospěchu zůstavitele, neboť v případě jeho nedodržení by tato skutečnost sama o sobě znamenala neplatnost závěti. Vzhledem k dosavadní analýze lokace podpisu se však lze domnívat, že podpis zůstavitele kryje samotný text závěti a měl by se tak nacházet až na samotném konci závěti.

¹¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5591/2015 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

¹¹⁶ Důraz na autonomii vůle jednoznačně vyplývá z § 1494 odst. 2 OZ.

3.6.2. Formy podpisu holografní závěti

Vzhledem k charakteristice OZ není na zůstavitele kladen velký důraz co do formy podpisu. Stejně jako v případě právní úpravy OZO, zůstavitel mohl podepsat závěť pouhým příjmením. Takový názor sdílí většina komentářové literatury, povětšinou s odkazem na dřívější rozhodovací praxi prvorepublikových soudů. Jak již v této práci bylo nastíněno, tento neformální přístup dostatečně šetří autonomii vůle zůstavitele. Uvedení pseudonymu jakožto podpisu lze považovat za platný podpis, pokud pod tímto pseudonymem byl zůstavitel znám.

Co se týče uvedení podpisu zůstavitele pouze ve formě jména, k tomuto neexistuje jasné právní stanovisko. Pokud však není pochyb, že danou závěť skutečně sepsal zůstavitel a tohoto zůstavitele lze jednoznačně identifikovat, taková závěť by mohla být považována za platnou. V tomto ohledu se tak jedná o změnu oproti dřívější formalistické právní úpravě. Dále nelze za platný podpis považovat razítko zůstavitele, neboť to není způsobilé nahradit vlastnoruční podpis.¹¹⁷

Za problematické se také jeví pomoc zůstaviteli při podepisování závěti. Zde je třeba zkoumat, jak moc pomocník zůstaviteli vedl ruku, případně jinou končetinu, při podpisu. Za neplatnou závěť tak lze považovat takovou, jestliže daná pomoc ovlivnila charakteristické znaky podpisu zůstavitele.¹¹⁸ Absolutní neplatnost takové závěti je nepochybně správným řešením, protože zamezuje zneužití závěti.

Případné spory z rukopisu zůstavitele, týkající se podpisu závěti, budou předmětem znaleckého zkoumání.¹¹⁹ Ten však zkoumá pouze konkrétní podpis, nikoliv platnost závěti. Pokud však pomocník pouze ruku podpírá, případně jinak přidržuje zůstavitele a nezasahuje do podoby podpisu, pravděpodobně by se jednalo o platný závětní podpis. Co do praktičnosti se však jedná o sporný případ. Pokud tedy není zůstavitel schopen závěť sám podepsat, je vhodné zvolit allografní formu, případně formu veřejné listiny. V případě allografní závěti platí pro podpis zůstavitele totožná pravidla jako u holografní závěti.

3.6.3 Podpis závětních svědků u allografní závěti

Nově také § 1539 OZ obsahuje apel na uvedení identifikace závětních svědků. Nad rámec podpisů je vhodné uvést jejich datum narození a případně bydliště. Takový apel lze

¹¹⁷ PETROV: *Občanský zákoník...*, s. 1503.

¹¹⁸ ŠVESTKA: *Občanský zákoník...*, s. 129.

¹¹⁹ VALEŠKA, Jiří. Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti. *Bulletin advokacie*, 1997, roč. 1997, č. 4, s. 25.

připodobnit k doporučení datace závěti v § 578 OZO. Stejně jako v případě doporučení datace závěti, připsání identifikačních znaků závětních svědků může napomoci v pozůstalostním řízení. V případě jednoznačné identifikace lze následně zkoumat i pravdivost jejich podpisů.

Systematika právní úpravy může pro laickou veřejnost působit zmateně. Z § 1534 OZ totiž neplyne povinnost závětních svědků se na samotnou závěť podepsat. Tato povinnost totiž vyplývá až z § 1539. Oddělení podpisu svědků a samotné úpravy allografní závěti se tak v kontextu dosavadních právních řádů vyskytuje vůbec poprvé.

Co do lokace podpisu je nutné, aby se závětní svědci podepsali na listinu obsahující závěť. Byť zákon nestanovuje přesnou lokaci, v souladu s popisovanými právními úpravami a vytvořenými závěry lze mít za to, že podpis závětních svědků by se měl nacházet až na konci závěti. Nedodržení takového postupu však nezpůsobuje neplatnost závěti, tento názor sdílí i již zmíněná judikatura.¹²⁰ Závěrem lze shrnout, že co do lokace podpisu závětních svědků a zůstavitele platí to stejné, co po novele 501/1994 Sb.

Z hlediska komparace právního vývoje podpisu závěti neprošla právní úprava přílišnými změnami. Co do lokace podpisu tak aktuální právní úprava, i vzhledem k aplikační praxi, navazuje na dřívější právní úpravy. Zde tak lze zmínit například akceptaci podpisu závěti pod pseudonymem, kdy aktuální právní úprava toto povoluje. Inspirační východisko podpisu pod pseudonymem vyplývá již z aplikační praxe právní úpravy OZO. Až na drobné výjimky se všechny platné právní úpravy stavěly k náležitosti podpisu velice podobně. Jako nejvýraznější výjimku lze znovu připomenout nutnost uvést k podpisu uvést i razítko zůstavitele, kdy tato povinnost byla navržena v *Codex Theresianus* a jeho navazujících osnovách.

Veskrze se tak většina probíraných právních úprav co do lokace podpisu či jeho formy vzájemně příliš nelišila. Platnou právní úpravu v případě posuzování podpisu tak lze hodnotit jako zdařilou. Jedinou situací, kdy nebylo třeba závěť podepsat, byl dříve rozebíraný návrh Franze von Zeillera. Ten však nikdy nevešel v platnost. Vzhledem k výše uvedenému tak lze přisvědčit názoru, že podpis závěti by měl být ve všech kontextech vnímán jakožto obligatorní náležitost každé závěti.

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2000, sp. zn. 21 Cdo 2985/99 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

4. Místo sepsání závěti

4.1. Místo sepsání závěti v civilních kodexech

4.1.1. Místo sepsání závěti v římském právu a OZO

Římské právo vzhledem k jeho neformálnosti při sepisování testamentu nevyžadovalo uvedení místa jeho sepsání. K tomu je však nutno dodat, že samotné místo sepsání testamentu, případně jeho vytvoření, se dalo zjistit z časových a místních okolností. Kupříkladu při vytvoření *testamentum calatis comitiis* bylo zřejmé, na jakém místě se ústní obřad konal. Místo sepsání testamentu však k jeho ústní povaze nebylo explicitně vyjádřeno. Obdobné platí i pro jediný datovaný testament, v testamentu dle po Justinianově novele č. 107. Dle něj bylo třeba, mimo jiné, uvést datum a podpis, nikoliv však místo sepsání. Účelem uvádění místa sepsání je posouzení platnosti testamentu z hlediska daného právního řádu. Jelikož tak v případě římské říše platilo jednotné právo, nebylo třeba uvádět místo sepsání testamentu, neboť v tomto kontextu se jednalo o nadbytečnou obsahovou a formální náležitost.

První zmínka o uvedení místa sepsání závěti, mimo Martiniho osnovy, která nikdy nevešla v platnost, pochází až z OZO. Konkrétně je tento požadavek zmíněn v § 578 OZO. Stejně jako v případě datace závěti, uvedení místa sepsání závěti bylo považováno za nepodstatnou náležitost.¹²¹ Vzhledem k účelu místa sepsání závěti však již v době platnosti OZO mělo uvedení místa sepsání svou roli. Z toho důvodu pravděpodobně zákonodárce doporučil alespoň jeho uvedení. Ve srovnání s datací závěti se však uvedení místa sepsání jeví jako méně důležité.

4.1.2. Místo sepsání závěti v OZ 1950, OZ 1964 a OZ

V době platnosti OZ 1950 bylo obligatorní náležitostí uvést den, měsíc a rok jejího sepsání. V kontextu právní úpravy OZO se však upustilo od původního pojetí doporučujícího charakteru na uvedení místa jejího sepsání. Pro účely tehdejší právní úpravy se však pravděpodobně nepočítalo s existencí přeshraničních sporů vyplývajících se závětí sepsaných mimo území Československé socialistické republiky. Z toho důvodu zmizela ze zákona úprava uvedení místa sepsání závěti. Z analýzy soudobé judikatury nevyplývá, že by existovaly spory pramenící z neuvedení místa sepsání závěti. Stejná byla situace i po nabytí účinnosti OZ 1964. V tomto období tak znovu neexistovala povinnost uvádět místo sepsání závěti. V režimu

ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář k československému...*, s. 113.

platnosti současného OZ po vzoru dřívějších právních úprav neexistuje povinnost uvádět místo sepsání závěti, zákonodárce převzal pouze apel na dataci závěti.

4.1.3. Místo sepsání závěti jako formální náležitost

Místo sepsání závěti nebylo v žádné právní úpravě považováno za obligatorní formální náležitost. Na rozdíl od datace může být totiž lépe zjistitelné ze skutkových okolností sepsání závěti. V případě allografní závěti totiž mohou svědkové sdělit místo jejího sepsání. Pokud zůstavitel ověřil podpis svůj, případně byly ověřeny podpisy závětních svědků, lze z tohoto údaje určit místo sepsání závěti.¹²² Obdobná situace nastává i u závěti pořízené veřejnou listinou.¹²³ Uvedené důkazní prostředky prokazující sepsání závěti v daném místě však nejsou zcela ověřitelné, neboť zůstavitel se může v mezidobí sepsání závěti a ověření podpisu přestěhovat.

Co do formy postačí uvedení alespoň města, ve kterém byla závěť sepsána. Pro určení státní příslušnosti pozůstalostního řízení a případných pozůstalostních sporů však postačí, jestliže z listiny vyplývá, že byla sepsána v daném státě. Ve srovnání se závětním podpisem zůstavitele či podpisem svědků je tak místo sepsání závěti méně podstatnou náležitostí. V konečném důsledku je i méně důležité než datace závěti, která na platnost posledního pořízení může mít větší vliv. Zůstaviteli je rovněž poskytnuta volnost ve smyslu, že uvedení místa podpisu závěti může vepsat do jakékoliv části závěti. Vhodným místem může být například vepsání vedle data sepsání závěti, ve formátu „V Olomouci, dne 23. 1. 2022.“

4.2. Místo sepsání závěti v kontextu ZMPS

4.2.1. Platnost jedné závěti napříč právními řády

Právní řády různých zemí hledí na formální náležitosti závěti jinými způsoby. Pro příklad lze uvést právní úpravu francouzského *Code civil*, dle něhož je obligatorní náležitostí závěti uvedení data sepsání.¹²⁴ V případě nedatované závěti by tak v režimu OZ byla závěť platná, avšak v režimu *Code civil* nikoliv. Z toho důvodu je třeba určit, dle jakého právního

¹²² V souladu s § 8 písm. a) zák. č. 21/2006 Sb., zákona o ověřování shody opisu nebo kopie s listinou a o ověřování podpisu a o změně některých zákonů, v platném znění platí, že na ověřovací doložku se připíše označení úřadu, který podpis ověřil.

¹²³ K tomu blíže viz § 63 odst. 1 písm. b) NotŘ.

¹²⁴ Článek 970 francouzského zákona *Code civil des Français* z roku 1804. Dostupné z https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006150547/?anchor=LEGIARTI000006434066#LEGIARTI000006434066.

řádu se bude daná závěť posuzovat. Z toho důvodu upravuje ZMPS v § 77 odst. 2 taxativní výčet kolizních kritérií, dle kterých se určí příslušný právní řád pro sepsanou závěť.

Je zřejmé, že přeshraniční spory vyplývající z místa sepsání závěti se budou týkat pouze malého procenta sepsaných závětí. Pro platnost závěti je třeba, pokud její forma vyhoví být pouze jednomu právnímu řádu stanovenému v § 77 odst. 2 ZMPS.¹²⁵

4.2.2. Význam § 77 odst. 2 písm. b) ZMPS

Jak již bylo nastíněno, většina závětí s přeshraničním prvkem bude považována za platné. Ust. § 77 odst. 2 ZMPS v obecnosti poskytuje zůstaviteli široké dispozice. Cílem zákonodárce bylo totiž zachování platnosti co možná nejvíce závětí. Lze totiž dovodit, že pisatel závěti, v kontextu allografní i holografní závěti, si je vědom obligatorních formálních náležitostí českého právního řádu.¹²⁶ Vzhledem k neformálnosti aktuální právní úpravy se lze domnívat, že většina sporných zahraničních závětí bude platná právě díky § 77 odst. 2 písm. a) ZMPS.

Z hlediska místa sepsání závěti je však podstatný § 77 odst. 2 písm. b) ZMPS. Předmětné ustanovení totiž umožňuje zůstaviteli sepsat závěť i mimo území ČR. K takovému území dokonce nemusí mít žádný občanský vztah, například ve smyslu obvyklého pobytu. Pokud tak zůstavitel sepíše závěť ve smyslu předmětného ustanovení, je vhodné k ní připsat místo sepsání. Zůstavitel tím eliminuje riziko, že takto sepsaná závěť nebude platná dle českého právního řádu dle § 77 odst. 2 písm. a) ZMPS. Místo sepsání závěti může zůstaviteli napomoci v případě volby práva, což je mu umožněno dle § 77 odst. 4 ZMPS. Pokud totiž sepíše závěť vyhovující formálními znaky cizozemské právní úpravě a nikoliv české, bude celé pozůstalostní řízení vedeno v zůstavitelem vybrané zemi. Důvody k takové volbě práva mohou být různorodé, od praktičnosti vzhledem k pobytu dědiců, po snížené náklady pozůstalostního řízení.

Závěrem lze shrnout, že místo sepsání závěti může mít význam v případě přeshraničních sporů. V kontextu zůstavitele, který pořizuje o majetku nacházejícího se na území České republiky připadající českým dědicům tak není požadavek na uvedení místa sepsání závěti není třeba stanovovat obligatorně. Jelikož platná právní úprava nestanovuje obligatornost ani apel na uvedení místa sepsání závěti, stejně jako většina zmiňovaných právních úprav, nejedná se o příliš podstatnou formální náležitost závěti.

¹²⁵ DOBIÁŠ, Petr. In: a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. Praha: Leges, 2013, s. 297.

¹²⁶ GRYGAR, Eduard, GRYGAR, Jiří. In: PAUKNEROVÁ, Monika a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém – Komentář*. Praha: Leges, 2013, s. 509.

Závěr

Diplomová práce si stanovila za cíl nalézt optimální rovnováhu mezi kladením formálních náležitostí na formu závěti a autonomií vůle zůstavitele. Veskrze lze tak uvažovat o povinnosti datovat závěť a účelu a formě podpisu, okrajově též i místo sepsání závěti. V kapitole pojednávající o dataci závěti bylo prokázáno, že samotné uvedení data sepsání závěti, potažmo datace podpisu, lze odvodit i z okolností, za kterých se závěť sepisovala. Není tak nutné stanovit dataci závěti jakožto obligatorní formální náležitost každé závěti. Ve prospěch fakultativnosti datace závěti svědčí i skutečnost, že v případě existence pouze jedné závěti není třeba, aby tato závěť byla datovaná. Z logiky věci totiž nekoliduje s dalšími dědickými nápady. Právní úprava datace závěti v OZ tak nejlépe odpovídá rovnováze mezi těmito dvěma instituty, přestože se svými podstatnými znaky příliš liší od dřívějších právních úprav, kdy největší návaznost lze spatřovat na právní úpravu OZO VN 1937. Na druhou stranu je třeba jí vytknout absenci ustanovení řešící kolizi dvou nedatovaných závětí.

Problematika formálních náležitostí závěti není v odborné literatuře ani člancích do hloubky zkoumána. Obecně lze říci, že dědickému právu je oproti ostatním soukromoprávním odvětvím věnován menší prostor. Z toho důvodu se tato diplomová práce převážně názorově opírá o komentářovou literaturu k jednotlivým právním úpravám. To však není ke škodě, neboť poskytuje možnost vlastního zkoumání, hledání optimální rovnováhy mezi autonomií vůle zůstavitele a formálními náležitostmi závěti. Je však také nutno zmínit, že diplomová práce často cituje dobové rozhodování soudů, na kterém se ukazuje aplikační efektivita daného formálního či neformálního pojetí probírané právní úpravy.

V otázce obligatornosti podpisu zůstavitele a závětních svědků je právní úprava historicky i aktuálně konstantní. Taková formální náležitost však není ke škodě. Nelze totiž bez dalšího rezignovat na jakékoliv obligatorní formální náležitosti závěti. Podpis zůstavitele, případně i závětních svědků, může fungovat jako verifikace skutečné vůle zůstavitele. Dále by se také podpis zůstavitele měl nacházet na samotném konci závěti, neboť završuje samotný text závěti. V praxi rovněž ani není důvod, aby zůstavitel svou závěť podepsal na jiném místě, neboť jak již bylo popsáno v této práci. Účel podpisu totiž spočívá v krytí textu celé závěti. K neplatnosti závěti by taktéž neměla vést situace, kdy zůstavitel v textu závěti uvedl své jméno a podepsal se následně pouze křestním jménem, přestože tato skutečnost v některých právních úpravách způsobovala neplatnost dané závěti.

Vzhledem k preferenci autonomie vůle zůstavitele nad kladením formálních nároků lze připustit i podpis ve formě pseudonymu. To však za skutečnosti, že byl zůstavitel pod tímto

pseudonymem znám. Uvedení pseudonymu místo skutečného jména je veskrze akceptované ve většině rozebíraných právních úpravách. V rámci posuzování formy podpisu by se však mělo vycházet ze skutkových okolností každé závěti. Nelze tak vytvořit generální pravidlo, které by kupříkladu znemožnilo či umožnilo podpis ve formě pseudonymu bez dalšího.

Za fakultativní náležitost by mělo být vnímáno i místo sepsání závěti. Jeho důležitost totiž oproti dataci a podpisu závěti není příliš velká. Lze uzavřít, že kombinací fakultativnosti datace a lokace závěti a obligatornosti podpisu závěti lze docílit optimální rovnováhy mezi autonomií vůle zůstavitele a formálními náležitostmi závěti. V aplikační praxi soudů v kontextu jednotlivých právních úprav se ukazuje, že v případě kladení přílišných formalit na poslední pořízení dochází často k zneplatnění závěti. Tato skutečnost vede k omezování testamentární dědické posloupnosti.

Druhá výzkumná otázka souvisela s historickou proměnou formálních náležitostí závěti. V historii právní úpravy preferovaly autonomii vůle zůstavitele. Přestože se formální nároky na závěť v průběhu let měnily, nelze s jistotou říci, že se ubíraly od méně formálního k formálnějšímu pojetí. Právní úprava formálních náležitostí testamentu v období platnosti římského práva byla spíše ku prospěchu autonomie vůle zůstavitele, vzhledem k pojetí datace testamentu jakožto fakultativní náležitosti. O méně formálním pojetí svědčí také hojně využívané ústní testamenty.

Charakter právní úpravy OZO inklinoval spíše k pojetí preference autonomie vůle zůstavitele. Zde lze odkázat na fakultativnost datace závěti. Pokud se závěť skládala z více listů, k neplatnosti závěti nevedlo, pokud tyto listy nebyly spojeny. Inspirační předchůdci OZO, tedy *Codex Theresianus*, Hortenova osnova a Martiniho osnova, však přistupovaly k formálním náležitostem spíše striktně, kdy nad rámec podpisu bylo nutné otisknout razítko či pečeť zůstavitele.

Odlíšné pojetí formálních náležitostí závěti upravovaly ve srovnání s OZO OZ 1950 a OZ 1964. Oba občanské zákoníky vycházely z marxistického učení a jednoznačně preferovaly obligatornost formálních náležitostí. V tomto kontextu je zajímavé, že jejich cílem bylo omezení testamentární dědické posloupnosti. Pokud tak právní úprava zbytečně omezuje vůli zůstavitele a preferuje formální pojetí, praxe povede k omezování testamentární posloupnosti. Oproti OZ 1950 a OZ 1964 aktuální právní úprava vychází z preference autonomie vůle zůstavitele.

Veskrze tak lze shrnout, že všechny rozebírané právní úpravy, vyjma OZ 1950 a OZ 1964, preferují autonomii vůle zůstavitele. Historicky tak byly kladeny na zůstavitele spíše méně formální požadavky. O efektivnosti tohoto pojetí svědčí i fakt, že zákonodárce v případě

OZ upustil od původního formálního pojetí. Tato diplomová práce vychází z hypotézy preference autonomie vůle zůstavitele nad kladením formálních náležitostí. Autonomii vůle však nelze aplikovat bez alespoň elementárních formálních náležitostí. Opačný výklad by mohl vést k falšování a znehodnocování závětí. Tato hypotéza byla ve své podstatě potvrzena dobovým rozhodováním soudů, kdy se prokázalo, že v případě formalistického vnímání formálních náležitostí závěti dochází k eliminaci testamentární dědické posloupnosti a omezování možnosti zůstavitele disponovat se svým majetkem po smrti.

Diplomová práce se až na drobné výjimky nezaobírala souvislostmi se zahraničními právními úpravami. Tyto souvislosti a inspirační prameny poskytují prostor pro další zkoumání zvoleného tématu. Zde lze odkázat na právní úpravu Francie, Rakouska a Německa. V diplomové práci nebyly rozebírány ostatní formální náležitosti, kupříkladu písemná či ústní forma závěti. Dále nebylo pojednáno o privilegovaných formách závěti. Vzhledem k účelu, četnosti a využití allografní a holografní závěti se výzkum těchto závětí a dalších formálních náležitostí jeví jako nadbytečný. V případě širěji zvoleného tématu si však lze představit výzkum i těchto otázek. Zvolené téma diplomové práce tak není zcela vyčerpáno a poskytuje možnost dalšímu vědeckému zkoumání.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy, osnovy, důvodové zprávy

Digesta seu Pandectae, přeloženo Samuelem P. Scottem. Dostupné z <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-50.htm#17>.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů. *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník. Dostupná z https://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 21/2006 Sb., o ověřování shody opisu nebo kopie s listinou a o ověřování podpisu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.

Monografie a učebnice

ARNDTS, Carl Ludwig. *Učební kniha pandekt*. I-III. Praha: Právnická jednota, 1886, 1106 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 301 s.

BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani institutiones: Justinianské instituce*. Praha: Karolinum, 2010, 388 s.

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: Právník, 1932, 745 s.

DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS de BÉRIER, Franciszek, DOSTALÍK, Petr. *Právo římské. Základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, 423 s.

HARRAS-HARRASOWSKY, Philipp. *Der Codex Theresianus und seine Umarbeitungen*. Bd. IV. Wien: C. Gerold's Sohn, 1886, 557 s.

HARRAS-HARRASOWSKY, Philipp. *Der Codex Theresianus un seine Umarbeitungen*. Bd. V. Wien: C Gerold's Sohn, 1886, 248 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, 1233 s.

HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. Praha: Linde, 2006, s. 872 s.

KADLECOVÁ, Marta a kol. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 279 s.

KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, 386 s.

KNAPP, Viktor a kol. *Občanské právo hmotné, Svazek II*. 2. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1998, 493 s.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 158 s.

OFNER, Julius. *Der Ur-Entwurf und die Berathungs-Protokolle des Oesterreichischen Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*. Bd. I–II. Wien: A. Hölder, 1889, 890 s.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, 752 s.

SALÁK, Pavel jr. a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 1-188.

SALÁK, Pavel jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937. Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 1-126.

SVOBODA, Emil. *Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, 84 s.

SVOBODA, Emil. *Problém vůle v rakouském právu dědickém*. Praha: Knihotiskárna dra Ed. Grégra a syna, 1912, 41 s.

SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2014, 408 s.

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: Josef Vančura, 1923, 569 s.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. I. díl*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 615 s.

Komentáře

DOBIÁŠ, Petr a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: Komentář*. Praha: Leges, 2013, 528 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář, Svazek I*. Praha: Linde, 2008, 1391 s.

FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo*. Praha: C.H. Beck, 2015, 634 s.

PAUKNEROVÁ, Monika a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém – Komentář*. Praha: Leges, 2013, 700 s.

PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3352 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1936, 680 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 729 s.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, Škárová, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 2528 s.

Odborné články

DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8-12.

FISCHER, Kristián, DRACHOVSKÝ, Ondřej. Podpis jako podmínka platnosti závěti (s akcentem na holografy). *Ad Notam*, 2020, roč. 26, č. 4, s. 3-10.

HORÁK, Ondřej. K. A. Martini a první moderní úprava dědického práva. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 6, s. 8-11.

HORÁK, Ondřej. Schenkung auf den Todesfall (Darování pro případ smrti). *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 42-43.

PĚCHA, František. Zažil jsem tři občanské zákoníky, *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 52.

PETIOKY, Viktor. Německo-český slovník právní terminologie z roku 1850. *Naše řeč*, 1994, roč. 1994, č. 5, s. 256-261.

RŮŽIČKA, Vladimír. Vědecké zpracování české právní terminologie, zvláště v 19. století. *Právněhistorické studie*, 1957, roč. 3, s. 137-176.

SALÁK, Pavel, jr. Datace závěti z historické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2018, roč. 26, č. 3, s. 479–492.

SALÁK, Pavel. Dědické právo let 1948-1989 optikou práva římského. In: KOTÁSEK Josef, BEJČEK, Josef, KRATOCHVÍL Vladimír, ROZEHNALOVÁ Naděžda, MRKÝVKA Petr, HURDÍK Jan, POLČÁK Radim, ŠABATA Jan. *Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 1-10.

VALEŠKA, Jiří. Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti. *Bulletin advokacie*, 1997, roč. 1997, č. 4, s. 24-33.

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 1920, sp. zn. Rv I 636/20 (2/1922 Sb. soud. rozh.).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 1926, sp. zn. Rv II 161/26 (8/1926-1927 Sb. soud. rozh.).

Rozhodnutí Československého Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 1941, sp. zn. R I 456/41 (23/1941-1942, Sb. soud. rozh.).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 12. 1956, sp. zn. Cz 643/56 (č. 78/1957 Sb. NS).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 1957, sp. zn. Cz 735/57 (2/1957 Sb. soud. rozh.).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 1960, sp. zn. 1 Cz 84/60 (2/1961 Sb. soud. rozh.).

Usnesení Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 27. 1. 1983, sp. zn. 4 Cz 82/82 (9-10/1984 Sb. soud. rozh.).

Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2000, sp. zn. 21 Cdo 2985/99 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2001, sp. zn. 30 Cdo 1975/2001 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 12. 2002, sp. zn. 24 Co 297/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004 (3/2006 Sb. soud. rozh.).

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 4136/2011 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5591/2015 (11/2003 Sb. soud. rozh.).

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2019, sp. zn. 21 Cdo 2236/2018 (11/20203 Sb. soud. rozh.).

Rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 28. 5. 2021, sp. zn. 17 C 131/2020.

Internetové zdroje

NOTÁŘSKÁ KOMORA. *Na Dušičky pravidelně stoupá zájem o závěti. Jejich počty narůstají i meziročně* [online]. nkcr.cz, 6. 11. 2018 [cit. 28. 11. 2021]. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/vasi-notari/detail/239_550-na-dusicky-pravidelne-stoupa-zajem-o-zaveti-jejich-pocty-narustaji-i-mezirocne.

NOTÁŘSKÁ KOMORA. *Závěť* [online]. Nkcr.cz [cit. 10. 2. 2022]. Dostupné z <https://www.nkcr.cz/sluzby/dedicke-pravo/zavet>.

Abstrakt

Cílem diplomové práce je pomocí komparativní metody srovnat historickou proměnu formálních náležitostí závěti, konkrétně její dataci, podpis a okrajově i lokaci. Uvedené instituty práce srovnává v kontextu římskoprávní úpravy, období platnosti OZO a jeho inspiračních zdrojů, OZ 1950, OZ 1964 a současně platného občanského zákoníku. Dalším cílem práce je nalezení optimální rovnováhy mezi kladením formálních nároků na závěť a autonomií vůle zůstavitele.

První kapitola pojednává o obecných náležitostech závěti, definuje závěť v různých významech a popisuje její dnešní využitelnost. Druhá kapitola je zaměřena na posouzení platnosti závětí datovaných ke stejnému dni či platnosti závěti bez uvedení data. Třetí kapitola rozebírá hlavně následky neuvedení podpisu na závěti a vliv jeho umístění na platnost závěti jako celku. Poslední kapitola rozebírá možné přeshraniční spory v kontextu lokace závěti.

Práce popisuje formální náležitosti allografní a holografní závěti, nikoliv pořizování závětí s úlevami či jinými podobnými formami.

Abstract

The aim of the thesis is to compare the historical change of the formal requirements of the will, namely its dating, signature and, marginally, its location, using a comparative method. The thesis compares the aforementioned institutes in the context of the Roman law, the period of validity of the OZO and its inspirational sources, the CC 1950, the CC 1964 and the Civil Code currently in force. Another aim of the thesis is to find an optimal balance between the imposition of formal requirements on the will and the autonomy of the testator's will.

The first chapter discusses the general requisites of a will, defines a will in its various meanings and describes its present-day applicability. The second chapter focuses on assessing the validity of wills dated on the same date or the validity of undated wills. The third chapter mainly discusses the consequences of not placing a signature on the will and the effect of its placement on the validity of the will as a whole. The last chapter discusses possible cross-border disputes in the context of the location of the will.

The thesis describes the formalities of allographic and holographic wills, not the making of wills with reliefs or other similar forms.

Seznam klíčových slov

zavěť, datace závěti, lokace závěti, podpis závěti, formální náležitosti závěti, zůstavitel, svědkové závěti, místo sepsání závěti, podpis závětních svědků, formát data závěti

The list of keywords

will, dating of the will, location of the will, signature of the will, formalities of the will, testator, witnesses to the will, place of making the will, signature of testamentary witnesses, format of the date of the will